

**SBORNÍK
MUZEJNÍHO SPOLKU
V TŘEŠTI**

1 / 2005

OBSAH :

Muzeum slaví 70. výročí	3 - 8
Obnovení Muzejního spolku v Třešti	9 - 10
„Památce našich předků, nám a budoucím pro poučení“	11 - 15
Rudolf Krebs	16 - 18
Dr. Leopold Fritz - třeštský rodák	19 - 22
Zámek v Třešti	23 - 30
Počátky vlastivědné práce v nově osídleném Stonařově v letech 1945 - 1970	31 - 36
J. A. Schumpeter - vlastní životopis	37 - 40
Kroniky Franze Jabůrka ze Třeště	41 - 51

MUZEUM SLAVÍ 70. VÝROČÍ

Nejstarší zmínka o muzejní činnosti v Třešti pochází z r. 1933. V polovině tohoto roku schválil Zemský úřad v Brně stanovы třeštského muzejního spolku a ustavující valná hromada se konala 12. listopadu. Tyto události předcházely založení městského muzea, ke kterému došlo přesně o rok později - slavnostně bylo otevřeno 11. listopadu 1934. Na nutnost založení muzea se pamatovalo v již zmíněných stanovách, ve kterých se uvádí, že účelem spolku je pátrat po starožitnostech a památkách, vytvářet sbírky a uchovávat je v muzeu. Konečně vznik zdejšího muzea byl později označen za výsledek jednoroční práce členů spolku.

Se vznikem muzea souvisela úspěšná sbírkotvorná činnost a můžeme ji označit za předpoklad vzniku této instituce. Na listopadové valné hromadě v r. 1933, která se konala v kavárně Republika, oznamuje správce (hospodář) sbírek František Liška, že se podařilo nashromáždit již 459 předmětů. Zajímavé je, že už tady zazněl i požadavek stavitele Třečka sbírku pojistit, což se mimochodem nestalo nikdy. Celkem 147 členů spolku v příštím roce usilovně sbírku obohacuje. Na začátku roku 1935 je zde asi 200 více či méně vzácných exponátů.

S rozrůstající se sbírkou se začíná objevovat problém, kam ji uložit. Členové spolku se schází v některé z místních kaváren, nejčastěji v hotelu předsedy spolku Rudolfa Krebse, ale potřebu zajistit odpovídající uložení sbírek si uvědomují od začátku své činnosti. Dočasně pronajaté místnosti Aug. Třečkem bylo nutno uvolnit a nestačily ani prostory jednatele Jana Kovářika. Rozhodli se proto sbírku uložit v 1. poschodí Sokolovny za nájemné 360,- Kč ročně. I toto řešení bylo pouze provizorní.

Nadějí pro další úspěšnou činnost a vyřešení otázky, kam uložit nasbírané exponáty, bylo právě založení muzea. Jeho zrod členové spolku a příznivci muzea oslavili opět v kavárně Republika. Tehdejší spolkový předseda hoteliér R. Krebs vzniklé instituci asi popřál hodně úspěchů v činnosti a zahájil kulturní program, jež tvořila díla třeštských rodáků a skladby vyňaté z časopisu Varyto, který vydával učitel E. Binko.

Založení muzea bylo příležitostí prezentovat muzejní exponáty, které se dosud nikdy nevystavovaly. Otevřeno bylo od dubna do října pouze v neděli a o státních svátcích mezi 10. a 12. hodinou. Dospělí se do muzea mohli podívat za 1 korunu, děti za 50 haléřů, nemajetní zdarma. Zpřístupnění sbírek umožnilo zásadní rozhodnutí městské rady - pronajmout muzeu místnosti v obecním domě č. 18 na náměstí za

mírné nájemné. V tomto objektu v té době už sídlila městská knihovna a Husova čítárna, takže umístění podobně zaměřené instituce bylo vhodné. Nově otevřenému muzeu věnoval starosta města železnou rohožku a pokladník slíbil vyhotovení další, dřevěné. Muzeum získalo dvě výstavní a jednu místnost jako skladiště (přesněji depozitář). První instalaci muzejních předmětů připravili František Liška a Jan Kovářík.

Od roku 1938 se město rozhodlo pro bezplatný pronájem místností v domě č. 18, hradilo náklady na elektrické osvětlení a na činnost spolku přispívalo částkou 20,- korun ročně. Hned v začátcích bylo nutné některé exponáty konzervovat, což si vyžádalo hned v prvním roce existence spolku asi 200,- korun. Jednalo se asi o nejnutnější opravy poškozených sbírkových předmětů.

Je skoro až překvapivé, že muzejní činnost byla od začátku velmi rozmanitá a zahrnovala snad všechny podstatné složky, o které usiluje i moderní muzejnictví. Zastoupena byla sbírkotvorná a expoziční činnost, pořádaly se krátkodobé výstavy (první z nich v r. 1937, kdy se představili malíři - amatéři) a pořizovala se dokumentace města (v r. 1936 byli vyzváni fotografové, aby pořídili snímky města). Členové spolku pořádali navíc přednášky a vyjadřovali se i ke stavu kulturních památek ve městě.

Běžnou součástí muzejní práce jsou dodnes rozličné zápůjčky sbírkových předmětů jiným institucím, především pro výstavní účely. Historicky první zápůjčka proběhla v r. 1938, kdy byl Městskému úřadu zapůjčen obraz s vyšitým znakem jednorožce (do muzea ho darovala M. Jelínková a je dodnes ve sbírce). Obraz byl součástí výzdoby zasedací síně radnice.

Avšak jak už bývá zvykem, prvotní zápal časem trochu ochladne, podobně jako nadšení a radost, že i Třešť už má své muzeum (mimo chodem jako poslední v porovnání s okolními městy). Spolkových schůzí v r. 1936 ubývá a exponátů přibývá pomalejším tempem než v začátcích. Počet členů se ustálil na přibližně 200 lidí, a stejné číslo se objevuje i v ročním počtu návštěvníků muzejních expozic. Vznikají i první konflikty uvnitř spolku - mezi předsedou R. Krebsem a jednatelem J. Kováříkem, který plánoval vzdát se své funkce a ze spolku odejít. O pár dnů později se novým předsedou spolku stal MUDr. Zdeněk Dvořák.

Stav muzea a jeho sbírek nám přibližuje i dochovaný dotazník brněnského muzea z r. 1940, pro který údaje poskytl F. Liška. Uvádí se v něm, že nejvíce jsou v muzeu zastoupeny památky betlémského, cechovního, výrobního zdejších továren a keramické předměty. Intenzivně se spolupracovalo s muzeem v Telči. Dozvídáme se, že sbírky nebyly zkatologizované, ale inventář - základní soupis předmětů se

vedl soustavně. Konzervovalo se jen v nejnútnejších případech, kvalita instalace byla neuspokojivá a překonaná a co je nejdůležitější, již znovu se začalo hovořit o nevyhovujícím umístění sbírek a zařízení. A za vším byly tradičně finanční důvody. Částka 100,- korun, kterou činnost muzea každoročně podporovala Cyrilometodějská záložna, členské příspěvky a další dary dobrodinců pro bezpečné uložení sbírek a zpřístupnění pro veřejnost v uspokojivé kvalitě, navíc v těžkých letech války, nestačily. I zájem návštěvníků klesá - z rekordních 600 lidí v r. 1935 na 150 v r. 1939.

první budova muzea, dům na náměstí č. 18

Podstatně jiná politická situace, která vzniká v poválečném období, pochopitelně zasáhla i do činnosti muzea. Na výborové schůzi v říjnu r. 1945 správce sbírek F. Liška mluví o muzejních sbírkách, ale zmiňuje se i o exponátech na zámku - nábytku, obrazech a zbraních. Zámek v Třešti nebyl státní památkovou komisí vybrán jako objekt, který by měl být zpřístupněn pro veřejnost. Z tohoto důvodu byla podstatná část inventáře v tzv. svozích rozvezena na jiné, k zpřístupnění určené zámky. Předměty, které pro vystavení nebyly vybrané, zůstaly na zámku, staly se majetkem městského národního výboru a až později byly předány muzeu. Pamětníci navíc kromě svozu připomínají i rozsáhlé ničení a rozkrádání nedostatečně zajištěného mobiliáře. Problematika movitého majetku posledních majitelů zámku je ale natolik složitá, že by se mohla stát tématem samostatného bádání. Sternbachy opuštěný zámecký objekt se záhy a přirozeně začíná nabízet jako sídlo muzea. Členové spolku žádají o přidělení 8. místností

pro expoziční účely a zázemí muzea. Myšlenku finančně částkou 6.000 korun podpořil Ing. Roháček a 500 korun věnovaly na budování expozic muzea na zámku paní Valníčková a Pokorná z Brna.

Za zmínku jistě stojí i "drobná" úprava stanov spolku z r. 1947, kterou se připouští možnost muzejní exponáty předat do majetku města. Asi to můžeme chápat jako předzvěst r. 1951, kdy došlo dobrovolně (protože jiné volby nebylo) k likvidaci muzejního spolku v Třešti, která probíhala v rámci umlčení spolkového života vůbec. Akci se přikládal velký význam, a proto ji měl na starosti orgán, jehož jméno vyvolává respekt - byl to Referát pro vnitřní věci a bezpečnost při Okresním národním výboru v Třešti. Jednatel zanikajícího spolku J. Kovářík na valné hromadě 26. února 1951, kdy spolek oficiálně zaniká, připomíná činnost F. Lišky, v té době již 18 let spravujícího sbírky, zásluhy spolku a muzea o zachování mnoha cenných památek, včetně předmětů ze zámeckého majetku a vyslovuje naději, že podobně se k těmto památkám bude chovat i nový majitel - MěNV.

Od něj muzeum získává 7 místností na zámku a finanční částku (10 000,- korun) na pořízení inventáře - 16 modřínových vitrín, 1 zasklené a 3 stolových vitrín zhotovených ze starých beden. V r. 1949 muzejní sbírky ještě nebyly pro veřejnost zpřístupněny. V místnostech na zámku byl kromě předmětů z muzea i zámecký inventář (přesněji část, která zůstala v Třešti). Ten patřil v té době Fondu národní obnovy. Součástí muzejních sbírek se stala i stará část městského archivu. Většina těchto písemností se později dostala do archivu v Jihlavě a do rukou soukromých sběratelů. Osud muzejních sbírek by byl také vděč-

zámeček Třešť - sídlo muzea v letech 1951 až 1983

ným tématem samostatného příspěvku. V roce zániku spolku bylo v muzeu 5233 exponátů (po odepsání 138 předmětů zabavených za okupace gestapem).

Vzniklé městské muzeum na zámku bylo znovu otevřeno pro veřejnost v r. 1950 jako pobočka muzea v Telči. Správcem sbírek se po F. Liškovi stal v r. 1959 J. Kovářík a jako stálá expozice se o rok později prezentovala i obrazová galerie. Havarijní stav zámeckého objektu začíná situaci kolem muzea znovu výrazně komplikovat, což vedlo nakonec k jeho uzavření pro veřejnost v r. 1970. Pobočkou jihlavského muzea je třeštské muzeum od r. 1971. Nedostatečně zabezpečený zámecký

tzv. Marianum na Náměstí T.G. Masaryka čp. 103

objekt, naprosto nevyhovující a stále se zhoršující stav budovy a konečně přechod zámku pod správu Československé akademie věd v r. 1983 - to všechno byly důvody k dalšímu stěhování muzejních sbírek.

Dočasným sídlem se stává dům na náměstí T. G. Masaryka čp. 104/105. V roce 1987 se začíná opět intenzivně řešit otázka umístění muzea a jeho sbírek a o osm let později muzeum získává dům v sousedství - tzv. **Marianum** na náměstí T.G. Masaryka, čp. 103. Je zajímavé, že se již při těchto jednáních uvažovalo o několika objektech a jedním z nich byl i Schumpeterův dům. Pro tento objekt byl dokonce vypracován expoziční záměr. Lepší stavební stav Mariana pravděpodobně rozhodl, a tak se exponáty začaly znovu stěhovat. Nová expozice třeštských betlémů byla slavnostně otevřena v prosinci r. 1996. Nutno podotknout, že pokud se jedná o depozitní podmínky, byly nejlepší, jakých se sbírce dostalo od jejího založení v r. 1933. Čistě, suché a vytápěné místnosti,

navíc elektronicky zabezpečený sbírkový fond (stavitel Třeček by asi z toho měl radost). Jiná ovšem byla situace týkající se reprezentativnosti Mariana, na jehož vzhledu se rozličné stavební úpravy v nedávné minulosti výrazně podepsaly. Vznikly zde postupně nevzhledné a neúctivé místnosti, pro výstavy a muzejní expozice nevděčné a nevyhovující. A proto i přes rekord, který třeštské muzeum dosáhlo ve střídání objektů, kde sídlilo, byla přijata nabídka na sklonku r. 2003 stěhovat muzeum ještě jednou (snad naposledy) do nově upravených prostorů Schumpeterova domu v Roosewellově ulici čp. 462. Nabízely se srovnatelné, i když o něco menší depozitní prostory, ale rozhodující bylo, že si tento objekt i přes různé způsoby využívání v nedávné minulosti zachoval kouzlo, historickou, památkovou a stavební hodnotu a rekonstrukcí získal reprezentativní vzhled - hodnoty, které si návštěvník, i když ne vždy vědomě, všímá a váží kromě vystavených exponátů.

*Zpracovala Milina Matulová
dle materiálů Státního okresního archivu v Jihlavě*

v roce 2004 se muzeum stěhuje do zrekonstruovaného Schumpeterova domu

OBNOVENÍ MUZEJNÍHO SPOLKU V TŘEŠTI

Po mnoha letech se podařilo obnovit činnost Muzejního spolku v Třešti. Původní spolek vznikl v roce 1933 a zanikl v 50. letech. Myšlenka obnovit muzejní spolek se zrodila při setkání zájemců o historii s pracovníci muzea v Třešti. K její realizaci však bylo potřeba vykonat určité administrativní úkony. Prvním úkolem, který nás čekal, bylo vypracování stanov. V této záležitosti nám pomohl Muzejní spolek v Telči. Jeho stanovy s drobnými úpravami nám byly předlohou pro stanovy vlastní. Po odeslání a schválení stanov Ministerstvem vnitra ČR nic nebránilo zahájení činnosti. První, ustanovující schůzka muzejního spolku se uskutečnila 23. 6. 2003 v Muzeu Vysočiny, pobočka Třešť. Sešlo se na ní 17 zájemců z Třeště a okolí. Po přečtení stanov (návrh na drobné změny) byl ustanoven výbor, který bude řídit činnost spolku. Spolek se bude scházet 1x za dva měsíce, výbor dle potřeby. Nutností se jeví zapojit do aktivní činnosti co nejvíce členů, ale i nečlenů a hlavně mládeže (např. spolupráce se ZŠ). Měřítkem činnosti by měla být kvalita, protože práce spolku bude posuzována laickou i odbornou veřejností. Ještě před založením spolku jsme měli možnost poznat činnost Muzejního spolku v Moravských Budějovicích, který nás pozval na návštěvu. Při této návštěvě, která v nás zanechala velmi příznivý dojem, jsme mimo jiné získali dosud nepublikované materiály o Třešti a navázali mnoho užitečných kontaktů. Návštěva byla zakončena večerní prohlídkou muzea a zámku.

Náplní činnosti spolku bude:

- a/ spolupůsobit při vyhledávání a shromažďování památek týkajících se historického a kulturního vývoje města a okolí
- b/ přispívat k zachování nemovitých památek v původním stavu a spolupracovat v tomto směru s příslušnými institucemi (MÚ, památková péče, ochrana přírody, atd.)
- c/ shromažďovat materiály a dávat podněty k označování takových památek ve městě i okolí, shromažďovat materiály o významných osobách, které ve městě žily, studovaly, nebo jsou zde pochovány
- d/ pořádat přednášky a jiné akce s historickou či národopisnou tematikou, na tomto poli spolupracovat s místními institucemi a kroužky, přispívat tak k výchově mládeže a ostatních obyvatel v uvědomění si historického a kulturního vývoje města a okolí
- e/ v Našem městě publikovat nejen spolkové zprávy, ale i články vyplývající z práce a ideového zaměření Muzejního spolku v Třešti

- f/ iniciovat a případně se i podílet na vydávání publikací a propagačních materiálů týkajících se historického a kulturního vývoje města a okolí
- g/ bdít nad uchováním sbírek třeštského muzea a jeho stálých expozic a pořádat krátkodobé tematické výstavy v muzeu, příp. se na nich podílet
- h/ dbát o zachování muzea a provozování všech jeho činností (výstavní, sbírkotvorná, restaurátorská, konzervátorská, odborné a počítačové zpracování sbírek, pomoc a zpřístupňování sbírek badatelům)

Na závěr mi dovolu prosím použít motto z pozvánky k slavnostnímu otevření muzea v roce 1934:

***“ Muzejní práce jest nesmírná, pochybení velké,
pokušení nemalé, odpočinutí žádné a vděk malý”.***

Za Muzejní spolek v Třešti Jan Morkus st.

„PAMÁTCE NAŠICH PŘEDKŮ, NÁM A BUDOUCÍM PRO POUČENÍ“

(70. výročí založení Muzejního spolku v Třešti)

Slovem Museum označovali staří Řekové sídlo Múz, svatyni, chrám nebo háj Múzám zasvěcený, potom též místo zasvěcené vědám a umění, jež stály pod ochranou Múz.

(*Ottův slovník naučný*)

Pocit potřebné národnostní sounáležitosti s odkazem minulých generací, zdůrazňovaný v procesu národního obrození spolu s všeobecným růstem vzdělanosti v Českých zemích, nesl s sebou i snahu o uchování hmotných dokladů o životě v minulosti. Shromažďování a zkoumání starých písemných památek a starožitných předmětů vyústilo na počátku 19. století do institucionalizování této sběratelské a badatelské činnosti v podobě zřizování stánků věd a umění - muzeí. Vůbec první takovouto institucí v zemích Koruny české se stalo roku 1814 muzeum v Opavě a o tři roky později následovalo Brno, kde od roku 1817 začalo vyrůstat Moravské zemské muzeum. Již v roce následujícím si vědecký zájem v Praze vyžádal založení Vlastenského muzea v Čechách, které bylo veřejnosti zpřístupněno roku 1824 a které dnes všichni známe jako Národní muzeum v Praze. Prohlubující se zájem obyvatelstva o historii, vědu a umění se pak v dalším průběhu 19. století přenášel do dalších a vzdálenějších koutů naší země, načež se mimořádným impulsem rozvoje vlastivědy stal zrod samostatného státu roku 1918.

Nárůst vzdělanosti a kulturního citění přinášel své plody i na Českomoravské vysočině. V letech první republiky se dostatečná iniciativa projevila i v nevelkém městě Třešti, kde první konkrétní návrhy na založení muzea vzešly ze Sokolské výstavy roku 1933 při oslavách čtyřicetiletého trvání místního Sokola. Myšlenka samotná však již existovala více než čtvrt století, protože řada soukromých sběratelů slibovala předati své sbírky muzeu, pokud toto bude realizováno. Neúnavná dvojice zdejších vlastivědců, kterými byli účetní František Liška a obchodník se sukny Jan Kovářík, prosadila na počátku třicátých let myšlenku, že není třeba začleňovat rodící se třeštskou muzejní sbírku pod dosud velmi dobře fungující muzeum v nedaleké Telči, jak bylo zamýšleno při sběratelských začátkách, ale pokusit se o instituci vlastní. Tehdy již mezi přední aktivisty patřil i zdejší hoteliér Rudolf Krebs, v jehož podniku se pořádaly první schůzky a kde byl i ustanoven přípravný výbor pro zřízení muzejního spolku v Třešti, jehož dalšími členy se

stali okresní školní inspektor v.v. Arnošt Dvořák, profesor státní grafické školy ing. Rudolf Gilbert, městský tajemník Karel Semrád a přednosta ČSD Josef Veselý. Tito pánové pod předsednictvím Rudolfa Krebse a s Janem Kováříkem coby jednatelem, vypracovali stanovy spolku a 26.8. 1933 předložili Okresnímu úřadu v Jihlavě žádost o jejich schválení. Ve stanovách byla velmi zevrubně popsána celá širší badatelského zájmu a soustředování sbírkových předmětů prakticky ve všech místech a zákoutích města samého i přilehlého okolí. Vedle práce sběratelské byla tu proklamována i činnost přednášková a vzdělávací s organizováním zájezdů do památných míst, ale nechyběly zde i plány na pořádání večírků a slavností.

Členská základna spolku měla být strukturována na členy čestné, zakládající a činné. Čestnými členy se mohly po souhlasu valné hromady stát vynikající osobnosti vědy, literatury a umění, zakládajícími členy se měli stát ti, kteří složí ke spolkovým účelům 500 Kč nebo věnují spolku umělecké či vědecké dílo dané hodnoty a konečně činní členové jsou všichni ti, kdo pracují ve prospěch vytčeného cíle a řádně platí členské příspěvky.

Přestože stanovy byly sepsány detailně a obsáhle, nebyl s jejich zněním spokojen Zemský úřad v Brně, jemuž byla žádost z Jihlavy postoupena. Zemský prezident František Procházka svým dopisem z 19. září 1933 poučil přípravný výbor o tom, že veškerá zamýšlená památková činnost spolku se musí dít jen po dohodě či s vědomím Státního památkového úřadu, že je nutno ve stanovách řádně pojmenovat finanční prostředky spolku, způsob hlasování ve výboru i valné hromadě a rovněž jednoznačně ustanovit způsob řešení sporů mezi výborem a členy spolku. Stanovy pak byly v naznačených intencích doplněny několika vloženými větami a v průběhu měsíce října konečně schváleny. Přípravný výbor mohl tedy svolat na neděli 12. listopadu 1933 na druhou hodinu odpolední do malého sálu kavárny Republika ustavující valnou hromadu Muzejního spolku v Třešti, o čemž byl pochopitelně písemně informován i jihlavský Okresní úřad. Na plakátech, zvoucích na tuto akci třeštské občany a vybízejících je ke členství ve spolku, se poprvé objevilo nové heslo třeštských muzejníků :

„Památce našich předků - nám a budoucím pro poučení“.

Na valnou hromadu do kavárny Republika se nakonec dostavilo 17 účastníků a 8 lidí se omluvilo. Na úvod jednání promluvil Rudolf Krebs o účelu připravovaného spolku, následně Jan Kovářík shrnul vykonanou práci přípravného výboru a František Liška podal zprávu o dosavadní sběratelské činnosti, která soustředila celkem 459 nejrůznějších předmětů muzejní povahy. Po seznámení se se stanovami spolku si valná hromada

odsouhlasila roční příspěvek 5 Kč. Následovaly volby, v nichž byl do funkce předsedy ustanoven Rudolf Krebs, místopředsedou se stal Karel Semrád a jednatelem spolku Jan Kovářík. Pokladníkem byl zvolen skladník Josef Janák a hospodářem úředník František Liška. Do spolkového výboru byli dále volbami jmenováni inspektor Arnošt Dvořák, přednosta v.v. Josef Veselý, houslař Václav Nosek, lékaři dr. Zdeněk Dvořák a dr. Alfred Singer, stavitel Augustin Třeček a obchodník Alois Pivný. Současně byly zvoleni i výboroví náhradníci a těmi se stali : tovární mistr v.v. Jan Švarc, majitel krejčovského závodu Karel Franc, obchodnice Marie Hauzerová a pekař Ludvík Picmaus.

V prvním roce existence muzejního spolku probíhala intenzivní práce sběratelská i náborová, neboť na schůzi výboru u Krebsů 11.července 1934 již mohl být konstatován nárůst členské základny z původních 25 na současných 147 členů a sbírkový fond soustřeďoval 1425 předmětů. Bylo nutno též uvažovat o zajištění depozitní, případně i výstavní místnosti, neboť stavitel Třeček žádal vyklizení dosud spolku zdarma poskytnutých provizorních skladovacích prostor ve svém domě. Poté, co se nerealizovalo využití autoopravny pana Marka na čenkovské silnici, ani nabídka místnosti v prvním patře Sokolského domu za výborem již odsouhlasené roční nájemné 360 Kč, naskytla se velmi výhodná dohoda s třeštskou městskou radou na pronájem odpovídajících prostor v domě č. 18 na náměstí (jedna velká a jedna menší místnost výstavní a jedno skladiště). Péče spolku o třeštské památky se projevila i v písemné intervenci městské radě v srpnu roku 1934, když byla při stavebních pracích za svého původního místa u křížové cesty odstraněna Blumenscheinova boží muka z roku 1763 a pohozena do příkopu. Na podzim roku 1934, po celoroční usilovné činnosti, vyvrcholily přípravy k otevření vlastního třeštského muzea veřejnosti. Výborová schůze 16.10. naplánovala slavnostní otevřací akt i provozní řád muzea, které mělo být otevřeno každou neděli a svátek dopoledne od 10 do 12 hodin, při vstupném 1 Kč pro dospělé a 50 haléřů pro děti. Slavnost k otevření muzea se konala 11.11. 1934 od půl desáté dopoledne ve velkém sále kavárny Republika. Se zahajovacím projevem vystoupil předseda spolku Rudolf Krebs, načež zazněla chorální předehra Aloise Hniličky Vznešenost v podání hudebního tělesa OHS. S dalším projevem vystoupil učitel chlapecké školy v Třešti Jan Liška a následovala klavírní romance Václava Hořalky Mé domovině, kterou zahrál Alois Pivný. Po té slečna Hela Dušejovská zarecitovala báseň Matěje Kneisla.

Na rozloučenou profesorka jihlavské hudební školy slečna Libuše Krejčová s klavírním doprovodem Aloise Pivného přednesla několik moravských lidových písní. Hudební produkce vyvrcholila Pochodem třeštských hasičů od Jana Švarce v podání OHS. Závěrečným bodem

programu byla státní hymna. Vlastní muzeum pak začalo fungovat ve dvou výstavních místnostech městského domu č. 18 na Masarykově náměstí v sousedství městské knihovny a Husovy čítárny za mírné roční nájemné 200 Kč a bylo přístupné v uvedených hodinách od dubna do října. Cizím nahodilým návštěvníkům se po dohodě umožňoval přístup do muzea kdykoliv. Krom odsouhlaseného vstupného platilo školní žactvo při hromadných návštěvách jen 20 haléřů a nemajetní měli prohlídku zdarma. Od roku 1934 se třeštské muzeum stalo i členem Svazu československých muzeí.

Otevřením muzea se v městě Třešti muzejní myšlenka velmi zpopularizovala a členská základna spolku se rozrostla o další desítky zájemců a rovněž sbírkový fond hned v prvním roce překročil 2000 kusů. Dřívější soukromí sběratelé skutečně věnovali většinu svých sbírek muzeu a byla sem též uložena stará část městského archivu. Mezi exponáty se mimo lokálních památek ocitly i exotické předměty z Afriky a Ameriky, darované místními rodáky. Základ fondu však tvořily ukázky místního betlemářství, cechovníctví, keramika, doklady o zaniklém sirkařském průmyslu a rovněž tvorba místních malířů-samouků. Vzhledem k rychlému přibývání nových exponátů se nepodařilo vytvořit jejich katalog, pouze se sepisoval jejich inventární seznam a brzy se projevil i nedostatek výstavních prostor, takže se provedlo pouze přibližné rozdělení příbuzných věcí do menších skupinových expozic. Také samotná poloha muzea v přízemních klenutých místnostech se časem začala jevit jako málo vhodná pro nadměrnou vlhkost, poškozující některé předměty. Vchod do muzea byl sice opatřen třemi zámky, ale pojištění sbírek se nepodařilo zajistit. Proto se současné umístění muzea začalo považovat za provizorní a členové muzejního spolku se všemožně snažili o opatření vlastní budovy nebo alespoň vyhovujících místností. V prvním roce navštívilo muzeum 225 dospělých, ale ani jeden žák, zato v roce příštím přišlo 217 dospělých a žáků dokonce 388. Muzejní spolek čítal v roce 1935 173 členů a o rok později se již přiblížil dvěma stům. V tomtéž roce se třeštské muzejní sbírky při filmování Třeště ocitly i na filmových plátnech. Spolek si předplatil časopis *Od Horácka k Podýjí* a na výborové schůzi přijal návrh Jana Lišky, aby byli vyzváni fotografové amatéři k pořízení snímků města. Současně se začala připravovat velká výstava třeštských amatérských malířů, jejichž zevrubný soupis byl z jara tohoto roku pořízen. Výbor rovněž uctil památku zemřelého člena spolku Aloise Keslera, též jednoho ze zdejších malířů-amatérů. Že se však krizovým okamžikům nedokázala vyhnout ani taková organizace, jakou byl muzejní spolek, o tom se přesvědčil výbor spolku na své schůzi 10.12. 1936 u Krebsů, kde došlo k ostré roztržce ohledně výkladu stanov mezi předsedou

zakládající členové Muzejního spolku v Třešti, zleva: Liška, Kovářík, str. Salaš, Krebs, Janák, Hošek, Dr. Bočan, Dvořák, fotografoval Ing. Gilbert

Krebsem a jednatelem Kováříkem, končící okamžitou rezignací Kováříka na jednatelskou funkci i členství ve spolku. Zápis ve schůzovní knize toho dne zakončil Kovářík povzdechem : „Odchází, kdo budoval ! Budoucnost ukáže výsledky !“. V několika následujících dnech však horké hlavy poněkud vychladly a členové výboru došli k přijatelné dohodě o novém vedení spolku, aby mohli 30. prosince 1936 předstoupit před 3. řádnou valnou hromadu, konanou v hotelu U Černého lva. Na ní se sešlo 22 členů z 209 zaregistrovaných a bylo zde mimo jiné konstatováno, že muzejní sbírka má 3605 položek, muzeem během správního roku prošlo 221 osob a dále pokladníku Janákovi bylo uděleno absolutorium za vzorné vedení spolkových financí. Hlavním bodem programu však se staly volby, provedené aklamací, v nichž byl jednohlasně předsedou zvolen praktický lékař dr. Zdeněk Dvořák a za členy výboru na další tři roky byli zvoleni Rudolf Krebs, Jan Kovářík, Josef Janák, František Liška, Arnošt Dvořák, dr. Alfred Singer, Jan Melichar a Marie Hauzerová.

V závěru jednání navrhl ing. Gilbert, aby byli pánové Krebs, Kovářík a Fr. Liška jmenováni zakládajícími členy třeštského muzejního spolku, což bylo nadšeně odsouhlaseno.

*Z nezařazených materiálů Státního okresního archivu v Jihlavě
zpracoval Přemysl Fučík*

RUDOLF KREBS

(28.3. 1875 v Třešti - 13.6. 1942)

Jeden ze zakládajících členů a *první předseda Muzejního spolku* v Třešti.

Narodil se ve velmi početné rodině místního hostinského Františka Krebse. Jeho rodný dům stál v Růžové ulici (dnešní Rooseweltova), a protože na venkovní zdi bylo velké slunce, říkalo se tam v hostinci „U Slunce“. Rodnou usedlost dostal po rodičích jeho bratr Alois Krebs. Rudolf Krebs se po skončení školní docházky vyučil v Třešti řezníkem. V roce 1902 se oženil s Františkou Povolnou a po svatbě si s manželkou koupili hostinec v Nádražní ulici, ze kterého časem vybudovali známý hotel. Vedle podnikatelské činnosti zastával R. K. řadu významných funkcí ve městě a byl i vynikajícím sportovcem a organizátorem.

V roce 1893 byl jedním ze zakládajících členů Sokola v Třešti. V letech 1900-1902 zastával funkci náčelníka a patřil k vynikajícím sokolským závodníkům. Kromě sportovní činnosti přispěl také významnou měrou ke stavbě sokolovny v Třešti. Z jeho podnětu bylo založeno Družstvo pro stavbu sokolovny v Třešti (1919 - 1932), jehož byl předsedou a zakládajícím členem. Zasadil se o to, že na stavbu byl zakoupen dům č. 360 („ramstum“). Pracoval na úpravách cvičišť, v roce 1924 zasázel kolem hřiště první stromky a nemalou měrou se podílel i na financování stavby sokolovny.

Když v červenci roku 1933 pořádala tělovýchovná jednota Sokol v Třešti v rámci oslav 40. výročí založení Sokola Třešť výstavu, sešla se na této výstavě řada různých památek a pak už byl jen krůček k tomu, uchovat tyto předměty trvale. Dne 12. listopadu 1933 se konala ustavující valná hromada nově vzniklého Muzejního spolku v Třešti, jehož předsedou byl zvolen právě on. Tuto funkci zastával až do roku 1936. Byl nadšeným Čechem, za 1. světové války byl členem brněnské Maffie, což byl ústřední orgán domácího odboje pro řízení zpravodajské a konspirační práce v českých zemích.

V roce 1911 stál spolu s MUDr. Richtermem u založení Záchrany v Třešti a byl jejím místopředsedou. Dále byl dlouholetým předsedou Spolku hostinských a výčepníků v Třešti. Byl rovněž členem kuratoria dobročinného spolku Kateřiny Roháčkové.

O jeho lidských vlastnostech svědčí událost, k níž došlo při požáru v Münchově továrně v roce 1933, kdy pan továrník spadl do studny s vodou a pan Krebs mu svou duchapřítomností a díky výborné fyzické kondici zachránil život tím, že ho ze studny vytáhl. Jako dar za záchranu života dostal od Münchů část zahrady a pole na stavbu domu. V roce 1934 už bydleli Krebsovi v novém domě v Nádražní ulici v sousedství Münchů.

Rudolf Krebs byl i členem městské rady a hospodářem města. V roce 1930 se zasadil o to, aby byla pořízena nová střecha a opraven krov na kostele sv. Kateřiny. Jako obecní hospodář se také vzorně staral o obecní lesy a cesty až do roku 1940, poté už obecní hospodářství skončilo v důsledku válečných událostí.

Hotel Krebs v Nádražní ulici provozovali Krebsovi až do konce roku 1936. Od roku 1937 měl tento hotel v pronájmu pan S. Diviš.

V době 2. světové války, když byl Sokol zakázaný, se Rudolf Krebs nejvíce těšil na to, až bude po válce a on bude opět cvičit v Praze na sokolském sletu. Snažil se udržovat nejen sokolské tradice a symboly, ale i hodně cvičil. Ještě v únoru 1942 pracoval v lese a byl v dobrém zdravotním stavu. Starosta Sokola v Třešti pan Liška ukryl všechny sokolské věci za války ke Krebsům.

4. června 1942, druhý den po Heydrichově smrti, byl Rudolf Krebs zatčen. Gestapo u něj provedlo domovní prohlídku, sebralo mu portréty Masaryka a Beneše, sokolskou literaturu, kroje, prapory, rozervalo sokolský diplom a odcizilo řadu věcí z domácnosti.

Kdo ho udal, už se asi nikdy nedozvíme. Jako každý člověk, měl i Rudolf Krebs své přátele a nepřátele. Byl odveden do vězení v Jihlavě. Jeho spoluvězeň František Lysý vypověděl, že gestapáci pana Krebse zběsile ukopali k smrti a že hrozně zkusil. Nejvíce byl týrán gestapákem Eiglem. Zemřel dne 13. června 1942 asi 20 minut po převozu do jihlavské nemocnice, kam ho gestapo nechalo převézt. Službu konající lékařka v nemocnici uvedla, že příčinou úmrtí bylo přeskřípnutí střeva a že to není první případ stejné příčiny smrti v daném týdnu. Gestapo nepovolilo převoz ostatků pana Krebse do Třeště. Byl zpopelněn v Brně 19. června 1942. Ostatky Rudolfa Krebse jsou uloženy v rodinném hrobě na hřbitově v Třešti, a protože neměl žádné potomky, je jeho hrob dnes bohužel opuštěný a neudržovaný.

*Na základě vzpomínek Josefa Forsta a materiálů SOkA Jihlava sestavila
Marie Kameníková*

DR. LEOPOLD FRITZ ≈ TŘEŠŤSKÝ RODÁK

Dr. Leopold Fritz se narodil dne 8. prosince 1813 v Třešti (myslivna Na pouštích). Roku 1836 dosáhl doktorátu v Praze a usídlil se jako praktický lékař v Jihlavě. Zde propagoval český jazyk na úřadech i v životě veřejném již před rokem 1848. O rozvoj české národnosti na Jihlavsku má obrovské zásluhy. Jeho přičiněním byla zřízena roku 1845 v Jihlavě česká čítárna, kde také občas přednášel. Při německém gymnáziu v Jihlavě založil českou knihovnu a po nějaký čas v ní přednášel dějiny české literatury. Byl literárně činný v oboru lékařském a vlastivědném. Připomeňme si jeho soupis památných kamenů při cestách a rozcestích, o kterém nevíme, kde se nyní nachází. Dr. Fritz zemřel 2. srpna 1895 v Jihlavě ve věku téměř 82 let. Pohřbu se z rodné obce Fritzovy zúčastnil pouze Dr. Konarovský. Obecní rada nebyla zastoupena. Protože v roce 2004 uplynulo 100 let, co byla na rodném domku Dr. Fritze odhalena pamětní deska, připomeňme si tuto událost články z tehdejších Jihlavských listů a několika fotografiemi.

NOVÉ JIHLAVSKÉ LISTY

Neodvislý týdeník politický pro hájení zájmů národních, osvětových a hospodářských
„Česko-moravské vysočiny“.

Redakce v administrace
Benešův, č. 66 na Jirákově
stráně v ulici.

Prejato do pošty jako v Jihlavě, do Brna 10. listopadu 2 K., příměstí 4 K.,
stavěná 4 K., úředníka č. 10 na 10 K.
Za každý list se platí 10 haléřů. Listy jsou k dostání
v každé knihovně, novinářské kanceláři a v každé obci.

„Nové Jihlavské Listy“
vydávají každý pátek večer.

B Slavnost odhalení pamětní desky
buditele Čechů jihlavských
MUDra. **LEOPOLDA FRICE**
na rodném domku v lese „na Poušti“ u Třešti
kauti se bude
v neděli dne 11. září 1904 v Třešti.

Pořad slavnosti:

1. Zápis pp. hostů o 10. hod. dop. na radnici.
2. Oděhod spolků a pp. účastníků k rodnému domku dra. Fricy o 11. hod.
3. Benedikt „Chorál národa českého“ zapějí společně sbory pěvecké.
4. Slavnostní řeč p. dra. K. Malata, advokáta z Jihlavy a oděvním pamětní desky v opatrování d. radě města Třešti.
6. „Visiti“, mužský sbor od Tovačova, zapějí společně sbory pěvecké.
6. Národní slavnost o 2. hod. odpolední v pivovarské zahradě společně s koncertem hudebním a pěveckým.

K každé části 200

Beseda Jihlavská.

Zvláštní vlak k této slavnosti vyjede z Jihlavy o půl 8. hod. ráno, návrat o půl 8. hod. večer.

Jihlavské listy z 2. září 1904

Dne 11. září t. r. vzdala Třešť hold svému slavnému rodáku a Jihlavská menšina svému buditeli.

Nákladem Jihlavské Besedy pořizena byla nádherná pamětní deska vysoké ceny umělecké s bronzovým reliéfem dra. Fricy, ověněným listy lípovými, a pod protektorátem rady města Třešti byla tato deska na rodném domku Fricově minulou neděli slavnostně odhalena.

Bronzový reliéf připevněn jest na tmavé desce žulové, která nese nápis: „**Rodný dům buditele Čechů jihlavských**“, a jest záslužným dílem známého sochaře Hanuše Folkmana z Král. Vinohradů.

K slavnosti dostavilo se velké množství obecnstva z Jihlavy a Třešti a četné množství vzácných hostů přespolečných.

Za radu města Telče dostavil se pan Emil Šolc, za město Dačice p. Jos. Příhoda, starosta a p. dr. Fáber, radní, za Obč. Besedu v Telči p. prof. Šašecí, za řadové živnost. společenstvo v Batelově p. Jan Herza, za odbor Nár. Jednoty v Batelově p. uč. Stránský, za „Sokola“ v Telči p. lékárník Paclík jako předseda, dále dostavili se zástupcové obec. výboru v Třešti se starostou p. baronem Leop. Sternbachem, pak deputace besedy, řemesl. besedy, Ústřední Matice a dáms. odboru Ústř. Matice, vesměs z Jihlavy, vedle jiných četných soukromých hostů.

pohlednice z odhalení desky 11. září 1904

O 1/2 11. hodině dostavily se korporativně místní sbor hasičský, sbor veteránský a „Sokol“ v Třešti, vesměs v stejnokroji, načež v zasedací síni městské radnice vzdal p. dr. Malát jménem Jihl. besedy díky zastupitelstvu města Třeště za ochotu, s jakou ujal se slavnosti a hosté zapsali svá jména do pamětních archů. Ačkoli žádný hlučný průvod s hudbou pořádán nebyl, naplnil odchod shromážděných hostů plnou šíři ulice Třeštské a nekonečné množství lidu ubíralo se do překrásného lesa „na Poušti“, kde rodný dům Fricův v panském dvorci jako klenot uprostřed smaragdové zeleně se vyjímá.

V průčelí laskavostí p. stavitele Podzimka zasazená deska z daleka na sebe upozorňuje. Pod ní zřízeno vysoké, chvojím ozdobené podium, po jehož pravé straně zaujal místo sbor veteránský, po levé „Sokol“ a sbor dobrovol. hasičů, kol do kola pak seskupily se zástupy účastníků v pravidelný obdélník. Sbor pp. pěvců z Jihlavy, Třeště, Batelova a Telče, sesílený ještě některými pp. učiteli z okolí, zapěl mohutný Bendlův „Chorál národa českého“.

Následovala pak slavnostní řeč p. dra. Maláta, která zanechala hluboký dojem a po níž opět mužský odbor zapěl Tovačovského „Vlasti“.

pohlednice ze znovuožhalení 9. září 1945
(deska byla ve válečných letech 1939 - 1945 odstraněna)

Odpoledne při výborné hudbě kapely třeštské konala se v pivovarské zahradě národní slavnost, k níž dostavili se noví hosté, zejména z Dačic p. dr. Skalský, z Batelova p. továrník Novotný, radní p. J. Pštros a j. v. Pěvecký odbor Jihl. Besedy přednesl celé množství krásných písní a sklídl bouři potlesku. Neúnavný pořadatel p. uč. Křišťůfek z Třešts snažil se všemožným způsobem zpříjemniti četným hostům krátký pobyt v Třešts a zařídil pro jich pohodlí, co vůbec za daných poměrů bylo lze, takže mnozí teprve v pozdních hodinách večerních opouštěli město, odnášejíce si na slavnost vřelé upomínky.

Telegrafické vřelé pozdravy došly od taj. čes. odboru zemědělské rady v Brně p. J. U. C. Máši a vrch. zem. inženýra v Olomouci p. Matěje.

Literatura a prameny:

1. Oslava Fricova v Třešts, Jihlavské listy, 16. září 1904, ročník II, číslo 38
2. Vlastivěda Moravská - Jihlavský okres (str. 78-80)
3. Foto - archiv autora

Zpracoval: Morkus Jan st.

ZÁMEK V TŘEŠTI

Prof. PhDr. Ladislav Hosák, DrSc., Katedra historie FF Univerzity Palackého v Olomouci,

heslo Třešť - zámek z nepublikovaného rukopisu Hradu, zámky a tvrze kraje Jihlavského, 1942

Třešť byla nejprve (r. 1333) majetkem Voka z Třeště, erbu tří makovic, tedy podobného, jako měli vládykové z Brtnice¹. Dále zde seděl Závíš z Třeště, erbu jednoduché střely, ale r. 1358 byl zveden zemským právem v 1.500 hřivnách na zboží třeštské Závíše z Třeště Štěpán z Březnice². Než ani ten nepodržel zboží dlouho, nýbrž prodal r. 1358 hrad Janštejn a za 800 kop Třešť s patronátem, Bukovou a Jezdovice markraběti Janu Jindřichovi³. Markrabí vložil již r. 1358 zboží třeštské Jaroslavovi ze Šternberka, který zapsal r. 1385 své manželce Kateřině 800 kop věna na tomto statku⁴. Vklad do desek byl učiněn značně později, než se stalo obvěnění, neboť Jaroslav zemřel r. 1381 neb krátce před tím; vdova Kateřina pak vzala r. 1406 své syny Jaroslava, Zdeslava a Petra na 600 a dcery své Annu a Elišku na 200 kop svého věna na Třešti na spolek⁵.

Třešť přejal Jaroslavův syn Jaroslav ze Šternberka, jehož prvou manželkou byla (r. 1415) Kunka z Lomnice, druhou (r. 1420) Kunka z Michalovic. Jaroslav pečetil r. 1415 stížný list proti koncilu kostnickému, ale zúčastnil se podzimního tažení krále Zikmunda do Čech a padl v bitvě pod Vyšehradem dne 1. listopadu 1420. Poručníkem jeho dětí se stal Aleš Holický ze Šternberka. Z Jaroslavových dětí zdědil Třešť Zdeněk Konopištský ze Šternberka, jenž hrál v českých dějinách období Poděbradského význačnou úlohu, posléze jako straník uherského krále Matyáše a zemřel na počátku r. 1476. Týž osvobodil r. 1464 Třešť od odúmrti⁶. Také jeho syn Jaroslav, jenž dal r. 1478 městečku Třešti dva lány pole s loukami náhradou za škody způsobené zátopami panského rybníka⁷, stál na straně Matyášově a neblaze proslul svojí politikou v Lužici.

Po smrti Jaroslavově (r. 1492) jeho syn Zdeněk ze Šternberka vložil r. 1493 městečko Třešť s dvorem a příslušenstvím, Jezdovice a Bukovou Václavovi Vencelíkovi z Vrchovišť na Žirovnici⁸. Vencelíkové byli starobylým kutnohorským nákladnickým rodem. V erbu měli štít křížem na čtvero rozdělený, ve dvou polích jednorozce, v jednom chrta a v jednom ptáka, vše k pravé straně hledící a za klenot jednorozce⁹. Václav potvrdil r. 1511 Třešti privilegia a zemřel před r. 1544 v Praze¹⁰. Václav vložil r. 1513 městečko Třešť s tvrzí a dvorem, Jezdovice a Bukovou

svému synu Matěji Vencelíkovi z Vrchovišť¹⁰ (ostatní jeho synové byli: Jindřich, Petr, Zikmund, Kryštof a Jan; Kryštof dal pro kostel třeštský ulítí zvon sv. Martina a zemřel r. 1632. Jeho náhrobek je ve farním kostele. Jan Václav má náhrobek v kostele sv. Kateřiny), jenž měl vypraviti r. 1526 proti Turkům k zemské hotovosti 4 koně zbrojné¹¹ a který zapsal r. 1528 své manželce Barboře z Lopic 2.000 zl. věna na svém dílu tvrže a vsi Hodic a r. 1531 své dceři Barboře Vencelíkové Rozsíčku, Stajiště a Bezděkov s pěti rybníčky¹². Poslední byla provdána za Viléma Ruta z Dírného a zemřela před r. 1548¹³.

Třešť pak přejali Matějovi synové Kryštof a Václav Vencelíkové z Vrchovišť, na jejichž žádost dal r. 1570 král Maximilián Třešti tři výroční a jeden týdnenní trh a kteří r. 1574 (jen Kryštof) potvrdili městečku privilej na odúmrtí¹⁴. Kryštof měl za manželku Kateřinu z Hodějova a přečkal svého bratra. Dne 16. května 1580 na Třešti napsal závět „znaje, kterak tento věk lidský krátký a nejistý jest a v nebezpečenství postavený a nic jistějšího člověku jako skrze smrt odejítí z tohoto světa a také nic nejištějšího jako hodina smrti, čehož častokráte přemýšleje a nechtě, aby po jeho smrti jaké různice a nesnáze býti měly“. Poručníky dětí svých a statku učinil manželku Kateřinu Hodějovskou z Hodějova, pokud by stav svůj neproměnila, Jana Ruta z Dírného na Dírném, Albrechta Valovského z Ousuší na hamru v Ostrově a Bernarta ml. Hodějovského z Hodějova na Řepici. Tito měli syny jeho od šestého roku milého Pána Boha učiti znáti, milovati, ctíti, jeho svatá přikázání zachovávat i jich ostříhati i jiným dobrým mravům učiti dáti, také dcerky k tomu vésti a hned na jiné a poctivé a chvalitebné učení dáti, na to žádného nákladu a statku nelutujíc. Statek třeštský zanechal synovi Janu Václavu Vencelíkovi z Vrchovišť, až k létům (tj. 22) dojde, a k tomu prsten zlatý se safírem, v němž jest jednorožec vyřezaný. Dcera Johanka, kdyby k vdaní přišla, měla dostati věnem 1.000 kop moravských a poctivou výpravu. Manželce Kateřině připsal k 600 kopám věna ještě 2.000 kop č. nadvěna, dále jí poručil řetězy dva zlaté a třetí ze sta dukátů, který jí dal při svatebním veselí, dva prsteny zlaté, záponu a křížek, které jí dal, dva koflíčky stříbrné pozlacené, jeden do druhého vcházející, které jim při svatebním veselí páni Jihlavští darovali, dvě konvice stříbrné pozlacené a 12 lžic stříbrných. Kdyby zemřel bez mužských potomků, tehdy měl statek třeštský děditi Jindřich Vencelík z Vrchovišť na Včelnici¹⁵.

Poslední se však nestalo, neboť otce svého přežili synové Jan Václav, Jindřich Kunrát a Zikmund Matěj, jejichž jménem 17. srpna 1584 Jindřich Vencelík z Vrchovišť na Včelnici potvrdil třeštským řezníkům cechovní artikula¹⁶. Třešti pak vládl Jan Václav, jehož první manželkou byla Kateřina Libštejnská z Kolovrat, druhou pak Judita

Gerštorfka z Gerštorfu. Jestliže již u jeho otce se projevovaly sympatie k Němcům, kteří se houfně do Třeště stěhovali, a k luteránům (styky s Jihlavou), platilo toto ještě větší měrou, snad pod vlivem jeho druhé manželky, o Janu Václavovi, jak jest zřejmo z jeho závěti. V letech 1585 - 1595 byl správcem církevním v Třešti kněz Řehoř, jenž si koupil r. 1585 za 120 kop Braclavský dům v Třešti (zanechal vdovu Mariannu a děti)¹⁷ a v městě vznikl luterský německý kostel u sv. Kateřiny, při němž byl r. 1616 církevním správcem Kašpar Rodt¹⁸. Vrchnosti náleželo i právo po popravených zločincích, jak svědčí zápis staré gruntovní knihy: dům zvaným Jonákovský v Třešti, na kterém ten lotr Kryštof Šén s tovaryšem svým Melicharem Koutským přebýval, prodal r. 1599 pan Jan Václav za 300 zlatých¹⁹.

Inkolátu českého dosáhl Jan Václav Vencelík r. 1592. Zemřel 9. února 1606 a byl pohřben v Třešti. Jan Václav Vencelík napsal závět 3. února 1606: tělo své poručil pochovati v kostele dolním v Třešti, kde slovo boží jazykem německým se káže, „bez zbytečných prachtův“; poručníky dětí svých a statku učinil manželku Juditu Gerštorfku z Gerštorfu, rytíře Václava Zahrádeckého ze Zahrádky na Budiškovcích, pana Zikmunda Matěje Vencelíka z Vrchovišť, bratra svého (týž žil ještě r. 1608; jeho manželkou byla Anna Magdalena Malovcová, která zemřela r. 1623)²⁰, a Petra Čížovského z Čížova na Batelově. Poručníky žádal, aby syna jeho Kryštofa Adama k umění a učení přidržovali a v ta místa poslali, kde on i bratři jeho podle vůle nebožtíka otce byli na učení. Manželce Juditě dal k věnu 4.000 kop ještě nadvěno 2.000 kop míšenských, dále přidal jí na klenotech kolspant, který jí při smlouvách svatebních daroval, v ceně 300 zlatých, koflík pozlacený od ouřadů třeštských, konvičku pozlacenou od měštek třeštských, prsten se špičatým diamantem a jiné prsteny a klenoty. Dcery jeho Anna Kateřina, Alžběta Maximiliana a Benigna Margareta, kdyby k vdaní přišly, měly dostati po 1.000 kopách míšenských a výpravě poctivé. O jiné klenoty, které po prvé manželce zůstaly, se měly dcery rovným dílem rozdělit, než prsteny dva zlaté s velkými smaragdy a prsten s širokým diamantem, který mu nebožka prvá manželka při svatbě darovala, prsten zlatý se safírem a v něm jednorozec vyřezaný, sekryty, řetěz zlatý větší od pana z Leskovce koupený měl připadnouti synu Kryštofu Adamovi. Dále dvanáct růží s rubíny, perlami a medailí, dvanáct růží s diamanty a perlami, s prsteny, které hromadně od jihlavského zlatníka koupil, měla paní Judita mezi dcery rozdělit.

Syn Kryštof Adam měl přejmout, jakmile by dosáhl 22 let, panství třeštské, dále měl dostati bibliotéku, která měla zůstatí vždy v celosti. Německému kostelu u sv. Kateřiny odkázal 500 kop míšenských. Konečně projevil přání, aby v obou kostelích se slovo boží podle prav-

dy evangelium svatého konfesí augšburské v jazyce českém a německém kázalo.

Dluhů Jan Václav nezanechal, než co měl nebožtík bratr jeho Jindřich Vencelík na svůj díl dostati. Vzácný to zjev v tomto čase²¹.

Značným pramenem příjmů vrchnosti byl zámecký pivovar, odkud se dodávalo pivo měšťanům. Měšťan Václav Vaňovský zůstal vrchnosti dlužen po několik let za pivo a skrze tu věc vězením trestán; nemohouce sobě nijak z toho vězení pomoci, Gregor, mlynář ze Stránky, položil za něho na zámek 200 zlatých²². Roku 1619 bylo na panství třeštském 227 poddaných²³. Podle gruntovní knihy 12.054, f. 56 bylo r. 1611 vydáno knězi Lukášovi na stavění české fary od města Třeště 30 kop a pak r. 1615 bylo témuž zapůjčeno na opravu fary 10 kop. V letech 1617 - 1621 byl podle gruntovní knihy 12.054, f. 74, 87 církevním správcem v Třešti kněz Jeremiáš a v r. 1628 žila jeho manželka Alžběta.

Za českého povstání připojil se Kryštof Adam k odboji; později bylo mu kladeno za vinu, že jesuity po vypovězení honil a zle se k nim choval²⁴. Kryštof Adam dal r. 1618 Jezdovicům a Bukové odúmrť. Dcera Kryštofa Adama Zuzana Eleonora byla pokřtěna 15. srpna 1622. Roku 1623 byl Kryštof Adam Vencelík již nebožtík, kdežto manželka Regina rozená z Dietrichštejnu jej přežila²⁵.

Kryštof Adam Vencelík odkázal panství synům své manželky Reginy z Dietrichštejna z prvního jejího manželství Ferdinandu Františkovi a Jiřímu Ruprechtovi svobodným pánům Herbersteinům, z nichž první potvrdil dne 14. června 1628 městečku privilegia a dal témuž právo a svobodu šenkovati vína v domě radničním²⁶. Posléze Jiří Ruprecht, který potvrdil 16. října 1651 Třešti privilegia na hranice a lesy²⁷, prodal (vklad r. 1658) panství třeštské dolnorakouskému podmaršálku Kryštofu Emreichu Geyerovi z Edelbachu, jehož syn František Kryštof Geyer von Edelbach vložil r. 1670 Třešť s příslušenstvím Ferdinandu Arnoštovi hraběti z Herbersteinu (z větve rakouské)²⁸.

Ferdinand Arnošt byl synem Karla Eusebia z Herbersteinu a dosáhl s bratrem Adamem Quintinem r. 1656 hraběcí hodnosti a r. 1680 i českého inkolátu. Byl císařským tajným radou, komorníkem, členem válečné rady a generálním polním strážmistrem; držel panství Třešť, Landštejn, Illmau, Dobersberg, Ottenschlag, Grafenschlag, Brunn, Lichtenau, Altengeschwend. Nedlouho před smrtí vytvořil ze zboží třeštského a některých jiných panství majorátní fideikomis a zemřel 11. května 1691. První jeho manželkou byla Kateřina Alžběta von Sanran, druhou Johanna Alžběta, dcera Gundakara hraběte ze Stahrenberga. Zanechal děti: Karla Zikmunda Adama (viz níže), Marii Annu, provdanou za Jana Zikmunda svobodného pána von Eck, Kateřinu Kláru, provdanou za Ferdinanda Leopolda hraběte

Enkenvoirt, Marii Isabelu, Marii Barboru, manželku Jiřího svobodného pána von Globitz, Maximiliana Jindřicha (jeho manželkou byla Johanna Anna, dcera Karla Ludvíka svob. pána von Stein), jenž byl sice uznán od otce majorátním pánem (tedy také na Třešti), ale zemřel již r. 1700 bez descendentů, Alžbětu Helenu (nar. r. 1668), manželku Karla Josefa hraběte z Dietrichštejna, a Václava Eberharda²⁹.

Dále se psal po Třešti Ferdinand Arnošt Karel hr. z Herbersteinu, syn uvedeného Karla Zikmunda Adama hr. z Herbersteinu (zemřel r. 1687) a jeho manželky Františky svob. paní d'Hautois, který byl císařským komorníkem a skutečným tajným radou; týž se dostal v držení majorátu po velkých sporech a zemřel již r. 1720. Jeho manželkou byla Terezie Antonie, dcera Jana Františka svobodného pána z Kaisersteinu (zemřela r. 1734), s níž měl děti: Marii Františku, manželku Jana Ludvíka hraběte z Žerotína (zemřela 6. dubna 1763), Františka Helfřída (viz níže), Augustina Ferdinanda a Johannu Terezii, manželku Augusta Viléma svob. pána von Haslingen (zemřela r. 1722).

Z těchto dětí František Helfříd, císařský komorník a přisedící zemského práva, měl za manželku Annu Dorotu svob. paní v. Schumann (zemřela r. 1766) a děti: Jana Nepomuka Tadeáše (narodil se 4. srpna 1738, císařský komorník a tajný rada, žil ještě r. 1800, jeho manželka Juliana, dcera Josefa hraběte Illiezhazy, zemřela r. 1798 bez potomků) a Augustina Ferdinanda (byl císařským komorníkem, tajným radou a radou nad apelacemi, zemřel v Brně r. 1758; v únoru 1720 se oženil s Marií Annou, dcerou Norberta Vincence hraběte Libštejnského z Kolovrat, která zemřela r. 1768; jejich synem byl Jan Nepomuk hrabě Herberstein, který se narodil 17. října 1723, vstoupil do řádu jesuitského a zemřel 4. července 1766 v Hradci Králové).

Syn Ferdinanda Arnošta hr. Herbersteina Václav Eberhard se narodil 7. ledna 1671, byl císařským komorníkem a tajným radou a zemřel ve Vídni 6. října 1729 (pohřben ve Vídni u františkánů). První jeho manželkou byla Marie Josefa, dcera Jiřího svob. pána von Globitz (z tohoto manželství měl syny Leopolda Karla a Ferdinanda Leopolda), druhou od r. 1711 Arnoštka Kateřina hraběnka Lanoy (zemřela v Trnavě 18. prosince 1756). Václav Eberhart převzal posléze třeštský majorát a zanechal jej svému synovi Leopoldu Karlovi.

Leopold Karel hr. Herberstein se narodil 13. listopadu 1694, oženil se r. 1719 s Arnoštkou Johannou říšskou svob. paní von Wendt (tato zemřela r. 1776) a zemřel r. 1734. Leopold Karel dal kolem r. 1730 přestavět farní kostel. Leopold Karel zanechal majorát synovi Karlu Josefovi hraběti Herbersteinu, jenž se narodil 19. února 1728 a byl císařským komorníkem a dolnorakouským vládním radou; jeho manželkou byla Marie Josefa, dcera Jana Josefa hraběte Khewenhüller. Zemřel dne 13. prosince 1753 bez dědiců²⁹.

V polovině 18. století byly na panství dvory v Třešti, Hodicích a Jezdovicích s 1.010 měřicemi polí, 16 a 7/8 měřice zahrad, luk na 450 vozů sena a 60 vozů otavy, 6.167 a 5/8 měřice lesa a rybníků na 334 kop kaprů. Panského víno se natočilo 1.110 beček, vína se vyšenkovalo 2 a 7/10 bečky. Z gruntů vycházelo úroku 638 zlatých a 55 a 1/2 krejcarů, z potoků 3 zlatých, různých úroků 554 zlatých, z mlýnů 369 zl. 20 kr., z propustného 44 zl. 30 kr., dále 198 liber přediva, 260 liber přepouštěného loje a část obilných desátků³⁰.

Po Karlu Josefovi zdědil majorát syn Ferdinanda Leopolda Josef Jan Nepomuk hrabě Herberstein, jenž se narodil 25. ledna 1727; byl dědičným nejvyšším komorníkem a dědičným truksasem v Korutanech, císařským komorníkem a tajným radou. Oženil se 27. dubna 1748 s Marií Filipínou, dcerou Filipa Josefa říšského svobodného pána Moltke; týž pronajal r. 1782 panství třeštské Antonínu Meidlovi a zemřel 14. prosince 1809³¹. Majorátním pánem se stal jeho syn Josef hrabě Herberstein, president finanční komory, jenž zemřel již 31. března 1816 ve Vídni. Také dědic a syn posledního Otto hrabě z Herbersteinu zemřel již 15. září 1831 ve Vídni. Otto v letech 1816 - 1831 zavedl chov ušlechtilých ovcí a vystavěl Ottův dvůr.

Po Ottovi dědil panství třeštské Josef Šebestian svobodný pán Sternbach, který zemřel ve Wieten r. 1843. Josef Šebestian pocházel z tyrolské šlechty. Byl potomkem hraběnky Marie Josefy z Herbensteina, provdané za sv. pána Sternbacha. Jeho vnukem byl Ferdinand Sternbach, lidumilný stejně jako jeho manželka Gabriela hr. Künigel. Držitel panství Ferdinand svob. pán Sternbach zemřel 22. dubna 1897 a zanechal panství Leopoldovi říšskému svobodnému pánu Sternbach, dobrodinci města Třeště (jeho manželkou byla Editha hraběnka z Blankensteina). Roku 1920 bylo panství intabulováno Leopoldovi, Marii, Janovi, Ferdinandovi, Karlovi, Arnoštu, Pavlovi, Gobertu a Václavovi ze Sternbachu.

V městských gruntovních knihách se jmenují úředníky na Třešti: v letech 1611 - 1617 Albrecht Mautner, r. 1626 Albrecht Šumpetr, v letech 1643 - 1652 Jiří Fabricius z Löwenbergu, v letech 1628 - 1630 Jiří Pavel Amon, v letech 1697 - 1700 Jan Adam Pirner, r. 1701 Jan Šumpetr, r. 1714 Šebestian Wiederlehner, v letech 1737 - 1741 Pavel Strohmayr, r. 1742 Hermann Josef Edlinger, r. 1748 Ferdinand Josef Weisenberg.

Zámek jest uprostřed anglického parku; jest to dvoupatrová budova o pěti věžích. Potud text rukopisu prof. Hosáka. Stavebně o tvrzi a zámku v Třešti viz poznámky.

pohlednice zámku v Třeštni - okolo roku 1910

Za textem rukopisu je uvedeno dvanáct dodatků prof. Hosáka, které byly vloženy opisujícím na příslušná místa textu. V rukopisu následují poznámky, prameny a písemnictví.

1	ČMM 1895, 124.	20	Grunt. kniha č. 12.054, f. 35.
2	ZDB III.116.	21	ZDB XXVI. 72.
3	ZDB III. 398, 462.	22	Grunt. kniha č. 12.055, f. 24.
4	ZDB III. 417, 465, VII. 5.	23	ČMM 1922, 151.
5	ZDB VIII. 335.	24	Hrubý, Mor. kor. I. 190.
6	Chlumecký, Die Regesten, 152.	25	Hrubý, Mor. kor., II. 52, klade úmrtí Kryštofa Adama Vencelíka na březen 1626; náš údaj jest z gruntovní knihy č. 12.055, f. 153.
7	Chlumecký, Regesten, 152.	26	Bočkova sbírka 10.923, 10.424.
8	ZDB XII. 23.	27	Bočkova sbírka 10.922.
9	Sedláček, Heraldika, II. 267.	28	ZDJ I. 43, 73.
9b	PB VII. 1, XVIII. 174.	29	Rukopisná sbírka č. 48.
10	ZDB XIV. 20.	30	Dominikální fasse.
11	AČ XI. 364.	31	Nová sbírka č. 573.
12	ZDB XIX. 2, XX. 9.		
13	ZDB XIX. 2.		
14	Chlumecký, Regesten, 152, Nová sbírka č. 169.		
15	ZDB XXVI. 72. 16 Nová sbírka č. 169.		
17	Gruntovní kniha č. 12.053, f. 52.		
18	Grunt. kniha č. 12.055, f. 87.		
19	Grunt. kniha č. 12.053, f. 204.		
- Poznámka opisujícího:
potud poznámky, prameny
a písemnictví prof. Hosáka.

Rukopis hesla Zámek v Třešti je vázán v nepublikovaných rukopisech prof. Hosáka, a to ve svazku II. Tento svazek (II.) má prvou stranu označenou „Dr. Ladislav Hosák, Hradý, zámky a tvrze v kraji Jihlavském, 1942“. - Blíže o panství třeštském je v knize Ladislav Hosák, Historický místopis Země moravskoslezské, Melantrich, Brno, 1938, na str. 15 - 16 a na str. 945 - 946. Tam na str. 946 je uvedeno:

„Za pozemkové reformy 1923 až 1925 (plocha 2.755 ha) vlastníku propuštěny zbytkové statky Hodice, Pouště, Třešť I., Třešť II., lesní hospodářství, pivovar, elektrárna, cihelna, lihovar, pila a zámek s parkem v Třešti a mlýn v Jezovicích. Zřízen byl zbytkový statek Pavlov a druhý lihovar v Třešti byl přidělen družstvu.“ - Blíže o zámku v Třešti je na str. 236 - 237 (heslo Třešť - zámek) v knize Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl, Jižní Morava, Svoboda, Praha, 1981, hlavní redakce Zdeněk Fiala, Ladislav Hosák (zemř. 1972), Jakub Pavel, Josef Janáček, Ludvík Kotek, vedoucí autorského kolektivu Ladislav Hosák, Metoděj Zemek: „... tvrz, která se výslovně připomíná v r. 1513. V 80. letech 16. století Kryštof Vencelík přestavěl tvrz v renesanční zámek; čtyřkřídlá dvoupatrová budova měla uprostřed čestný dvůr s typickými arkádami a kašnou, na čtyřech světových stranách nárožní věže, v průčelí hlavní věž a portál. ... Herberštejnové přestavěli v r. 1660 renesanční zámek v reprezentační barokní sídlo. Přestavba hlavního portálu a prvního patra je dílem brněnského stavitele Mořice Grimma. Interiér byl vyzdoben štukami a malbami. Pozornost také upoutávají dvě barokní sochy vojáků. Kolem zámku byl vybudován park. ...“.

Stavební vývoj zámku v Třešti je podán na str. 650 - 651 monografie Miroslav Plaček, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Libri, Praha, 2001 (včetně plánu zámku).

*Vytisknuto jako pracovní materiály schůze Muzejního spolku
v Moravských Budějovicích*

V Moravských Budějovicích dne 8. ledna 2003

*Za opis z rukopisu MUDr. Ladislav Hosák, CSc., v. r.
František Vlk, v. r., předseda Muzejního spolku v Moravských Budějovicích*

POČÁTKY VLASTIVĚDNÉ PRÁCE V NOVĚ OSÍDLENÉM STONAŘOVĚ V LETECH 1945 - 1970

Hned po osvobození se jižně od Jihlavy na území Stonařovska, do něhož spadají obce Stonařov, Otín, Sokolíčko, Prostředkovice a Suchá, vytvářela nová osídlenecká komunita.

Svou roli přitom sehrála osvětová činnost, kterou organizovala v roce 1949 založená Místní osvětová rada, pak Újezdní lidová akademie a od roku 1951 Újezdní, později Osvětová beseda. V rámci její náplně se postupně začala prosazovat i snaha vytvářet u obyvatelstva hlubší vztah k místu. K první generaci regionálních vlastivědných pracovníků patřili kronikář Josef Němec a správce Osvětové besedy Karel Peltan.

Prvnímu z nich se prostředkem k realizaci tohoto cíle stala publikační činnost. Jeho novinové články obsahovaly některá základní témata z historie Stonařovska, jako původ a nejstarší výskyt místních názvů obcí, jména majitelů stonařovského panství a majetkové přesuny mezi nimi, název, poloha a stáří jejich sídla, útrapy obyvatelstva za třicetileté války a překonávání jejich následků s následným znevolňováním poddaných a selskými rebeliemi.

Pozornost věnoval též vývoji a rozsahu farnosti, zasvěcení a stáří farního kostela a hřbitovní kaple, pobělohorské rekatolizaci, duchovním, významným kusům kostelního inventáře včetně kostelních zvonů, kryptě pod farním kostelem a hřbitovu.

Uvedená historická a uměleckohistorická témata se stala předmětem většího či menšího zájmu veřejnosti a setrvala v její paměti až do současnosti. Josef Němec čerpal z pramenů uložených ve farním úřadě a publikovaných prací německých regionálních vlastivědných pracovníků.

Karel Peltan se zaměřil na popularizaci místní historie. Obracel se k širší veřejnosti včetně kompetentních státních orgánů, které informoval o stavu památek a historických objektů prostřednictvím novinových článků, zpráv v okresním a celostátním rozhlasovém vysílání. V místě zpřístupňoval poznatky o památkách široce rozvětvenou osvětovou činností. Uskutečnil řadu přednášek a besed, které spojoval s výstavkami, využíval obecního rozhlasu a od roku 1960 též světelné fotografii. V letech 1957 - 1962 inicioval a v místě organizoval rekonstrukci a restauraci románské hřbitovní kaple - karneru¹ *obr. příl. č. 1*, a v letech 1955 - 1961 selské sýpky - špýcharu v Prostředkovicích z roku 1578² *obr. příl. č. 2*.

V roce 1956 došlo ke snesení tubusu uloženého v makovici kostelní věže, který obsahoval písemné a další dokumenty uložené při rekonstrukci cibulové střechy věže kostela v roce 1912.³ Tato akce, která vyvolala mimořádnou pozornost, byla všestranně využita pro vzbuzení zájmu o minulost obce. Všechny předměty byly vystaveny a jejich výčet se stručnou charakteristikou uveřejněn v tisku.

Mimořádnou událostí nejen pro Stonařov byl světoznámý pád meteoritů, ke kterému došlo v roce 1808.⁴ Při oslavě 150. výročí v roce 1958 se uskutečnila řada akcí. Došlo k pokusu vyhledat meteority v terénu, byly publikovány příspěvky s touto tematikou nejen v okresním,

ale i celostátním tisku, událost se připomenula prostřednictvím Rozhlasového studia v Jihlavě ve vysílání Československého státního rozhlasu a ve výroční den také v hlášení obecního rozhlasu. Nakonec měli obyvatelé možnost spatřit meteorit zapůjčený na několik hodin z mineralogické sbírky Krajského muzea v Jihlavě.

Výsledkem poznání minulosti regionu měla být publikace sborníku příspěvků s názvem Stonařov a Stonařovsko,⁵ obr. příl. č. 3. Projekt se tvořil od poloviny 50. let a měl dovést jednu z etap vlastivědné práce. Jeho vydání, které bylo plánováno na rok 1959 nebo 1960, však uvázlo na schvalovacím řízení.

V roce 1965 byl uspořádán cyklus přednášek s historickou tematikou. Také byla zhotovena kopie mapy území Stonařova z konce 18. století, která se stala součástí obrazové přílohy obecní kroniky.

Působení regionálních vlastivědných pracovníků na Stonařovsku nevymizelo ani po desetiletích. Dokladem jejich úsilí jsou novinové články a dvě restaurované památky. Jejich odkaz žije ve formě historického povědomí obyvatel Stonařovska.

obrazová příloha č. 1.

Stonařov, románská hřbitovní kaple – karner.
Stav po restaurování památky. Vpravo od pozdně gotického vchodu vyznačen obrys původního.

obrazová příloha č.2.
Prostředkovice, sýpka u domu č.p. 13. Stav v roce 1997. Nejstarší doklad sel-
ské stavby z doby předbělohorské a příznivé hospodářské situace v zemědělství
na Stonařovsku. Památka, pro kterou se nenašlo odpovídající využití.

POZNÁMKY

- 1 Srov. Lubomír PELTAN, *Hřbitovní kaple ve Stonařově*, Obecní úřad Stonařov, 1995, 18 s.
- 2 V roce 1954 byla vrchním nadstrážmistrem Josefem Kláskem po požáru hospodářské stavby u domu č.p. 13 v Prostředkovicích rozpoznána na ohořelém zdivu střílnovitá okna a sgrafitová výzdoba nároží. Po restaurování památky byla na západní stranu objektu umístěna informační tabule. Také této památce se dostalo široké publicity.
- 3 Srov. L. PELTAN, *Rukopisné zprávy a pamětní zápisy ze Stonařova - příspěvek k poznání historie obce*. In: *Vlastivědný sborník Vysočiny, Oddíl věd společenských IX*, 1994, s. 123 - 132.
- 4 Podle zápisu ve farní kronice s. 5, nacházející se ve Farním úřadu ve Stonařově, měl být z pádu meteoritů v roce 1808 jeden exemplář uložen v roce 1842 do makovice kostelní věže. V roce 1956 po otevření tubusu a prohlídce vkladu však nebyl nalezen. Údajně měl být snesen již v době protektorátu. K tomu Josef NĚMEC, *Z dějin obce Stonařova*, Budovatel okresu Třešť, 1956, č. 28, s. 2 a dále *Meteorit se ztratil*, Týdenní kronika, Jiskra Jihlava, 1956, č. 76, s. 5, kde se rovněž výslovně uvádí, že meteorit v nálezu nebyl.

- 5 Sborník obsahoval kapitoly:
Z dějin obce Stonařova a Stonařovska, Stonařov a Stonařovsko dnes, Budoucnost Stonařovska, Památky Stonařovska a okolí, Přírodní poměry Stonařovska a Z pověstí Stonařovska.
Na brožůře spolupracovali Josef Němec a Karel Peltan.
Písemně přispěl Miroslav Němec (přírodní poměry Stonařovska), Josef Hybášek (Pavlov), Josef Vlk (Brtnička).
Autorem fotografické přílohy byl Jaroslav Dvořák, znak městečka Stonařova namaloval Miloš Liška a grafickou úpravu provedl Stanislav Potěšil.

obrazová příloha č. 3.

Titulní strana nevydaného sborníku o dějinách Stonařovska.

Bibliografie Josefa Němce

Narozen 28. 10. 1912. Profesor teologie. Jako kněz působil ve Valticích, Břeclavi a Moravském Krumlově, v letech 1943 - 1973 ve Stonařově. Kronikářem obce byl v letech 1949 - 1962. Zemřel 8. 7. 1973.

- *Starobylá obec Stonařov*, Lidová obroda, 13. 10. 1951.
- *Objev pod omítkou*, Budovatel okresu Třešť, 1956, č. 35, s. 1.
- *Z dějin obce Stonařova*, tamtéž, č. 18, s. 2, č. 19, s. 2, č. 20, s. 2, č. 21, s. 2, č. 22, s. 2, č. 23, s. 2, č. 24 - 25, s. 3, č. 26, s. 2, č. 28, s. 2, č. 29, s. 2, č. 30, s. 2, č. 31, s. 2.
- *Z dějin obce Prostředkovic*, tamtéž, č. 32, s. 2, č. 33, s. 2.
- *Z dějin obce Suché*, tamtéž, č. 34, s. 2, č. 35, s. 2.
- *Z dějin obce Otína*, tamtéž, č. 36, s. 2, č. 37, s. 2.
- *Neuskutečnění projekt lokálky Jihlava - Stonařov*, tamtéž, č. 42, s. 2.
- *Selské bouře na Jihlavsku*. In: List ze života Třeště a okolí. Městský národní výbor v Třešti, 1961, s. 14.
- *Data stonařovských farářů*. Strojopis, nedatováno, 6 s.

Bibliografie Karla Peltana

Narozen 27. 5. 1906. Učitel. Vyučoval v Rychvaldě, Jihlavě, Petřvaldě, Lukách nad Jihlavou, v letech 1945 - 1967 ředitelem školy ve Stonařově. Byl členem místního památkového aktivu, okrskovým zpravodajem Státní památkové péče, členem a od roku 1959 předsedou Okresní památkové komise v Třešti a od roku 1960 členem Okresní památkové komise v Jihlavě. Zemřel 14. 6. 1969.

- *Kde hovoří staletí*, (kapse ve Stonařově), Vesnické noviny okresu Třešť, 1955, č. 22, s. 2.
- *Bramborový kalendář*, (příběh ze Stonařovska), Jiskra Jihlava, 1955, č. 93, s. 2.
- *Románská rotunda ve Stonařově*, tamtéž, č. 102 - 103, s. 4.
- *Stonařovská kronika hovoří*, (pád meteoritů v roce 1808), Budovatel okresu Třešť, 1956, č. 13, s. 5.
- *Děšť povětroňů ve Stonařově a okolí*, Jiskra Jihlava, 1956, č. 40, s. 5.
- *Památky Stonařovska budou restaurovány*, Budovatel ..., 1957, č. 24, s. 2.
- *Zemanská tvrz v Prostředkovicích zachráněna*, tamtéž, č. 37 - 38, s. 4.
- *Kdy bude opravena tvrz v Prostředkovicích?* Jiskra Jihlava, 1957, č. 46, s. 3.
- *Rekonstrukce památných staveb ve Stonařově*, tamtéž, 1957, č. 60, s. 3.
- *Děšť povětroňů*, Naše vlast, 1958, č. 6, s. 116.

- *Celkový pohled na zemanskou tvrz v Prostředkovicích po její konečné úpravě*, Budovatel ..., 1958, č. 16 - 17, s. 4.
- *150 let stonařovských meteoritů*, tamtéž, č. 22, s. 2.
- *Památník pohanského dávnověku*, tamtéž, č. 35, s. 2.
- *Opevněný rychtářský špýchar*, tamtéž, č. 40, s. 1.
- *Vyjde pojednání o zemanské tvrzi v Prostředkovicích*, Jiskra Jihlava, 1958, č. 19, s. 3.
- *Po sto padesáti letech*, (výročí pádu meteoritů), tamtéž, 1958, č. 42, s. 3.
- *Jaký měla účel oprava tvrze?* Budovatel ..., 1959, č. 35, s. 2.
- *Smutný pierot aneb hlava ve Stonařově a tělo ve Štokách*, Jiskra Jihlava, 1959, č. 96, s. 2.
- *Historické koupaliště*, Jiskra Jihlava 1960, č. 39, s. 2.
- *Starosti učitele Zachariáše Krebse*, Jiskra Jihlava 1961, č. 69, s. 3.
- *Stonařovská rotunda*, Jiskra Jihlava 1963, č. 6. s. 3.
- *Tvrz prostředkovická*, tamtéž, č. 48, s. 3.
- *Stará památka obnovena*, (oprava věže farního kostela ve Stonařově), tamtéž, č. 95, s. 1.
- *Zajímavý nález* (nález předhistorických nástrojů z kamene), Jiskra Jihlava, 1965, č. 88, s. 5.
- *600 let povýšení Stonařova na městys*, Jiskra Jihlava 1967, č. 15, s. 3.
- *600 let městyse Stonařova*, tamtéž, č. 76, s. 5.
- *Památný obětní kámen*, (v lese V Hoře u Dlouhé Brtnice), Jiskra Jihlava, 1968, č. 82, s. 4.
- *Hledejte zajímavosti*, tamtéž, č. 82, s. 4.

Lubomír Peltan
588 33 Stonařov 292

J. A. SCHUMPETER - VLASTNÍ ŽIVOTOPIS

Teprve na prahu třetího tisíciletí se město Třešť důstojným způsobem přihlásilo ke svému slavnému a možná nejslavnějšímu rodákovi, ekonomovi světového významu J. A. Schumpeterovi. Půl století po profesorově smrti se jeho rodný dům proměnil v nejvýznamnější kulturní stánek města a veřejnost byla zasvěceně seznámena s životem a vědeckým přínosem tohoto muže.

Muzejní spolek v Třešti během příprav stálé expozice v prostorách rodného domu oslovil řadu osob a institucí v tuzemsku i zahraničí se žádostí o příspěvek k exponátům výstavy. Setkal se s rozličnými reakcemi a jednou z institucí, u níž našel mimořádně příznivou odezvu, byl Státní archiv ve Vídni, kde zásluhou ředitele archivu Mag. Dr. Geralda Theimera a archivářky Sabine Bohmannové byl nalezen zajímavý dokument, jehož kopie byla odeslána do Třeště. Tento spis velmi autenticky dokumentuje samotný počátek profesionální kariéry dr. Schumpetera a skýtá čtenáři možnost seznámit se prostřednictvím Schumpeterových vlastních slov s jeho prvními pedagogickými záměry.

Když totiž J. A. Schumpeter dokončoval studia na právnické fakultě, nabyl nezvratného přesvědčení, že se musí v životě stát mezinárodním ekonomem. Tomu začal podřizovat veškerý svůj další život. Procestoval několik evropských zemí, v Anglii se sblížil s předními soudobými ekonomy Marshalllem a Edgeworthem, rok prakticoval v advokátní kanceláři v egyptské Káhiře a připravil k vydání své první rozsáhlejší dílo „Podstata a hlavní obsah teoretické národní ekonomie.“ Poté, co se v Anglii zotavil ze závažného onemocnění maltskou horečkou, stanul opět na vídeňské půdě s pevným rozhodnutím ucházet se o místo pedagoga na své alma mater - vídeňské univerzitě. K žádosti o přijetí předložil právnickému děkanátu nejen svůj nový teoretický spis coby habilitační práci, ale též i stručné curriculum vitae a podrobný seznam přednášek, jimiž hodlal vzdělávat své posluchače. To, že s předloženými dokumenty prošel úspěšně celým schvalovacím řízením jak v rámci právnické fakulty, tak i celé university a bylo mu jednomyslně uděleno „venium docendi“, je věc obecně známá, ale nás mohou zaujmout Schumpeterova původní slova, jimiž vylíčil vlastní dosavadní život do roku 1909 a současně naplánoval první kroky budoucí pedagogicko - vědecké dráhy.

Seznamme se tedy v doslovném překladu Vlastimila Fialy s tímto rukopisným dokumentem J. A. Schumpetera v nekorigované originální podobě.

Curriculum vitae

Narodil jsem se 8. února 1883 v Třešti na Moravě (sem také příslušný, římský katolík, německé národnosti).

Navštěvoval jsem obecnou školu v Grazu, poté gymnázium Tereziánské akademie ve Vídni, na němž jsem složil abiturientskou zkoušku. Potom jsem absolvoval svá universitní studia na právnické a státovědné fakultě university ve Vídni a složil tři státní zkoušky a tři rigoróza. Dne 16. února 1906 jsem byl promován na doktora práv. Letní

semestr jsem toho roku strávil v Berlíně, kde jsem se zúčastnil státovědných seminářů, a od té doby pak hlavně v Anglii, kde jsem byl po určité dobu „research“ studentem na londýnské škole pro ekonomii.

Od začátku jsem měl v úmyslu věnovat se národní ekonomii. Především jsem se zaměstnával studiem historie hospodářství, a to v semináři pana profesora Adlera, kterého jsem poslouchal po celý čas universitních studií. Tehdy jsem pracoval na historii podstaty zemských stavovských daní Dolního Rakouska v Zemském archivu. Potom jsem nastoupil do finančního vědeckého semináře pana sekčního šéfa Meyerse a po první státnici k panu vrchnímu radovi von Philippovichovi a nakonec k Jejich excelencím v. Boehm-Bawerkovi a baronu Wieserovi. Kromě toho jsem po tři semestry navštěvoval statistické semináře Exc. v. Juanama a dvorního rady von Jurascheka. Z jiných seminářů, které jsem navštěvoval, mohl bych vyzvednout ten pana barona Schwindse. Ve všech těchto seminářích jsem měl celkově asi třicet přednášek. Jedenkrát mi byla propůjčena seminární cena (za práci u profesora Adlera a prof. barona Schwindse). Ze svých ostatních studií bych mohl vyzvednout návštěvy matematických přednášek. Na matematický směr, pro který jsem se při svých studiích i mimo ně rozhodl, jsem byl získán zesnulým profesorem Gegenbauerem. V tom ostatním byly moje studie především pod vlivem dvorního rady von Philippoviche. V budoucnu bych se chtěl zabývat moderní statistikou podle K. Pearsona a Edgewortha a také etnologií pod vedením prof. Haddonse. Dále nazpět se datuje můj zájem o sociologii, který byl velmi podporován seminární prací u prof. Westermarcka.

Publikoval jsem „Matematickou metodu v národní ekonomii“ (Časopis pro národní bytí, sociologii - 1906), „Zásady důchodů v nauce o rozdělování“ (dva články ve Smollersově ročence 1907), některé

menší články a řadu recenzí. Několik prací bylo označeno jako objevené. Kniha, kterou přikládám k žádosti jako habilitační práci, se zabývá hlavní náplní mé práce, která, doplněna o současné poznatky, pokračuje ve stanoveném směru.

Veřejné přednášky jsem žádné nekonal, také jsem neuveřejnil žádné články v denících. Jsem členem těchto spolků : C.k. heraldické společnosti „Orel“, Společnosti pro novější dějiny Rakouska ve Vídni a Královské ekonomické společnosti v Londýně.

Seznam přednášek

I. Ekonomické

1. Úvod do studia politické ekonomie pro začátečníky, 2 hod.
Přednáška je zaměřena jako příprava začátečníka pro seminární práci a má doplnit všeobecné přednášky o národní ekonomii z hlediska technických potřeb dalších studií.
2. Dědictví klasiků a moderní ekonomická teorie, 2 hod.
  - A. Čím se liší moderní teorie od klasické.
  - B. Znalosti a nejnovější pokroky lektorů.
  - C.
    1. Úloha klasických myšlenek v přítomnosti.
    2. Za co klasikům vdčíme.
    3. Výklad myšlenek a řešení těch klasiků, kteří na sebe nikdy neupoutali mimořádnou pozornost a ani dnes se o nich mnoho nehovoří, takže nejsou po zásluze oceňováni
3. Teorie peněžního trhu. (Počet hodin podle okolností)
  - a) Povaha a funkce peněžního trhu a těmito funkcím odpovídající povolání, třídy a individuality.
  - b) Peněžní trh jako zrcadlo národního hospodářství a národního života.
  - c) Nejdůležitější fenomény (jevy, skutečnosti). Pravidelnost v tomtéž.
  - d) Statistické a teoretické prostředky k jeho evidenci.
  - e) O úvěru a teorii kapitálu.
  - f) Peněžní trh a stát.
  - h) Peněžní trh a hospodářský vývoj.
4. Problémy moderního státního hospodářství (Počet hodin podle okolností)
  - a) Vývoj rozpočtových výdajů celkově a po jednotlivých položkách.
  - b) Jejich příčiny a z nich proto vyplývající finanční problémy.
  - c) Břemeno státních dluhů a jejich politika se zřetelem na ně.
  - d) Výdaje zvláště v administrativě. f) Výdaje na podporu průmyslu.

g) Sociálněpolitické výdaje. h) Relativní význam těchto čtyř kategorií. Jejich pojištění. Jak je vysvětlit. Jejich výsledky. Budoucí vývoj.
j) Srovnání finanční situace a zvláštních problémů jednotlivých velkostátů (velmocí).

- 1) Tento seznam má dát představy o mnou zamýšlených přednáškách pro nejbližší dobu, jak jsem je nyní vzal v úvahu.

II. Sociologické

Základy a současný stav sociologie (2 hod.)

1. Jak sociologie vznikla a proč je nutná.
2. Pole působnosti jí příslušejících oblastí.
3. Její problémy.
4. Její metody a současné výsledky.
5. Hlavní směry sociologie.
6. Sociologie všedního dne. Sociologické poznání umělce.

III. Statistické

Problémy moderní statistiky (Počet hodin podle okolností)

Pod tímto nebo podobným názvem bych chtěl přednášet o způsobu vnímání, o problémech, o výsledcích a metodách, (v rozsahu, který by byl přiměřený schopnostem konkrétních posluchačských kruhů) o onom směru statistiky, který se vyvíjel ve spojení s biometrií a antropologií, a v současnosti se především pojí se jménem K. Pearsona. Posлуhač by měl získat představu, čeho se těmito metodami dá dosáhnout, v čem spočívá jejich podstata, k čemu jsou nezbytné, a že se také pro účely teorie zalidnění v hospodářské statistice mohou od nich očekávat objasnění podstatných otázek. Práce Pearsonovy, Edgeworthovy, Pécociové, Beisovy a dalších a nejdůležitější metodické základní otázky bych chtěl vysvětlit na příkladech hospodářské statistiky, a tak přispět k seznámení s tímto oborem. S lehce pochopitelnými pracemi Unéteovými nebo Galtonovými a mnoha dalších bych se v této přednášce nezabýval.

*připravili:
Vlastimil Fiala, Přemysl Fučík*

KRONIKY FRANZE JABŮRKA ZE TŘEŠTĚ

Ve Státním okresním archivu v Jihlavě se nacházejí dvě doposud málo probádané a publikované kroniky, jejichž autorem byl třeštský rodák a soukenický mistr Franz Jabůrek (17-- - 18--).

První kniha, nepochybně o několik let starší, je značně poškozená. Obsahuje celkem 161 číslovaných a 4 nečíslované stránky. Druhý exemplář je rozšířeným opisem. Proč byl pořízen se můžeme jenom domnívat. Patrně rychle se zhoršující stav původní kroniky přiměl samotného autora k pořízení nové kvalitnější knihy. Ta se dodnes dochovala v dobrém stavu v polokožené vazbě. Obsahuje celkem 140 číslovaných stránek, k nimž jsou připojeny další 4 stránky opatřené římskými číslicemi. Nutno však poznamenat, že několik listů z obou kronik chybí.

Podle jednotného rukopisu byly oba exempláře pořízeny rukou Franze Jabůrka. Pouze ve druhé kronice je několik zápisů psaných jinými osobami. Aby nebyla opomenuta jediná událost ze života Židů v Třešti v první polovině 19. století, často jenom letmo zmíněná, byly vypsány všechny zápisy z obou kronik, byť se týkají shodných událostí.

Přes drobné úpravy původního textu bylo snahou autora tohoto příspěvku respektovat prosté kronikářovo vyprávění. Nečitelný text, narušený místy stářím či jiným poškozením, byl vyznačen čárkováním.

Úvodní strana první kroniky obsahuje následující text :

Kniha

**letopisův pro upamatování minulých příběhův
v městečku našem v Třešti.**

**Tito paměti hodné spisové zaznamenal tak, jak
v pravdě se kdy bylo stalo, Franz Jabůrek,
mistr soukenický. I kdokoli tuto knížku dále
podosáhne, může i on takové paměti hodné
příběhy, jakž ale v pravdě jest, dále psáti.
Podle numer a jinších znameních v rejstříku
to vše dobře k vynalezení jest.**

Ve druhé kronice je na str. III. vedle stejného textu připsáno :

Shledáno z mnohých letopisův a sepsáno roku 1800.

PŮVODNÍ RUKOPIS JABŮRKOVY KRONIKY

Strana 8 :

Roku 1863 - 8. srpna vyšlehl oheň na náměstí u Křížů. Vyhořelo 58 domů a několik stodol, z 12 domů byly střechy strhány. 10. srpna vyšlehl oheň na Nových Domcích. -- srpna chytalo opět v Židovské ulici.

Roku 1865 - 1. listopadu o pěti hodinách večer v Kafehause u Leopolda Rimra střelil si do hlavy z malé pistole Karel Šumpetr, syn Aloise Šumpetra, soukenického fabrikanta v Třešti. Čtrnáct dnů měl olovenou kulku v hlavě, ale potom mu byla vyndána a zůstal ještě dlouhá léta živ.

str. 24 :

Léta Páně 1836, dne 22. března po půlnoci, mezi druhou a třetí hodinou, utopil se ještě mladý muž, Žid to byl, jinak mladší syn sklenáře. Schwálně skočil do té studny, která před sklenářovým domem byla.

str. 26 :

Léta 1838, dne 29. srpna utopil se Žid David Chaský u puchýrny v tom rybníku. (V Třešti pobývaly toho času dvě rodiny Hezkých - pozn. autora)

str. 37 :

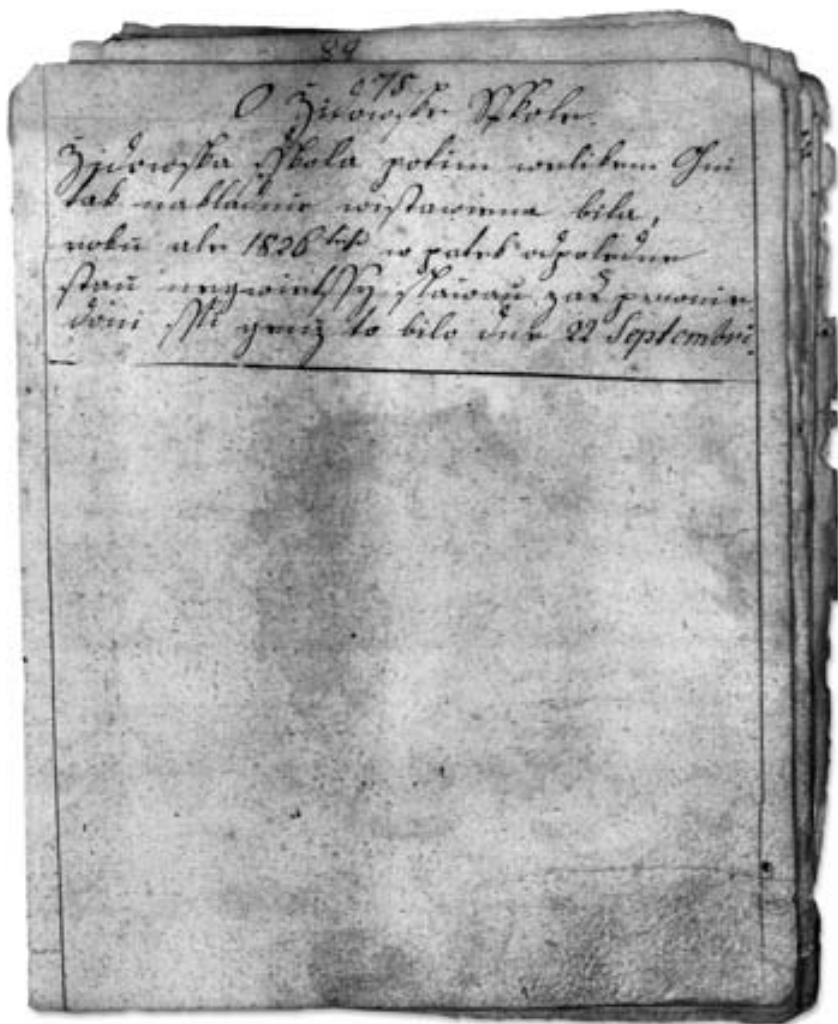
Léta Páně 1834, dne 22. prosince mezi devátou a desátou hodinou ráno vyšel oheň z komína mezi Židy u Mendle Borka v Nových Domcích, však ale udušen byl. Toho času kominík byl Jozef Barcalin. Židovský rychtář Itcik Wiesenwaldt. Franc Proche vrchním. V tom roce Štědrý den byl ve středu. (V Třešti žilo několik židovských rodin Borgů a židovským rychtářem byl skutečně Isak Wiesenwald, velký mecenáš a učitel, jehož zásluhou byla obnovena požárem zničená synagoga v letech 1824-5. Podle pamětní desky, umístěné dnes v muzeu, zemřel 28. 11. 1841 v Třešti. - pozn. autora)

str. 51 :

Léta 1758 jsou na tom kopci proti krchovu židovskému Boží Muka zasvěcená Panně Marii od familie Šumpetrovy. (Zápis se týká Božích Muk uvedených na seznamu třeštských nemovitých kulturních památek pod registr. čís. 5357 - pozn. autora.)

str. 58 :

Léta Páně 1823, dne 22. května o šesté hodině ráno v Polné vyhořela Židovská ulice.

ukázka z Jabůrkovy kroniky - Státní okresní archiv Jihlava

str. 73 :

Léta Páně 1858, dne 2. května v noci vyhořely v Třešti tři domky křesťanské a jeden židovský a ze židovy kolničky ten oheň vyšel. Toho času byl zde na ouřadě Ferdinand Sternbach, Baran purkmistr, Franz Potinger radní, Franz Diviš a Oliva další radní.

str. 74 :

O KŘTU ŽIDŮ.

Léta Páně 1810, dne 9. března. Jeden židovský voják přijal svátost křtu svatého. Tomáš Stejskal, farář.

Léta Páně 1828, dne 28. září, na den sv. Václava, jenž se trefil na neděli, jistý vinopalník s celou svojí familií, totiž ženou a třemi dospělými dětmi, přijal svátost křtu svatého. Kostelníci dva, totiž Vít Kott a Mattes Kubiš. Anton Charvát děkan, páter Franz Tomandl první kaplan, páter Václav Divíšek druhý kaplan.

Léta Páně 1844, dne 4. srpna, což bylo v neděli, tak první den syn toho pokřtěného vinopalníka Lama byl toho času na kněze vysvěcen a v Třešti tu neděli měl velkou zpívanou mši a napotom požehnání dával. Johann Paletček farář, druhý kaplan páter Anton Lewenc a páter Jiřík Emanul. Kostelníci dva, Jiřík Kerchler a Franz Janausek.

str. 75 :

O ŽIDOVSKÉ ŠKOLE.

Židovská škola po tom velikém ohni tak nákladně vystavěna byla, roku ale 1826 v pátek odpoledne s tou největší slávou zas prvně do ní šli, což bylo dne 22. září. (Dne 2. 10. 1824 synagogu vážně poškodil zhoubný požár, ale díky židovskému rychtáři Isaku Wiesenuwaldovi byla opět obnovena a zmíněného dne 22. 9. 1825 se jí dostalo slavnostního vysvěcení - pozn. autora)

str. 115 :

Léta 1814 koupil početný cech soukenický sobě dům čís. 108 a tam zřídil ramštum. Koupěn byl od Žida Izrahele Mandla rodem z Prešpurku. Toho času byl Mattes Skřivan starším, radními Jozef Blumschein, Jozef Bauman, Aloizius Václavek a Jozef Michka.

A také v tom roce se ty dva praporce pořídily, cechovní a řádovní. A léta 1844 ten cechovní Meisterhaus prodán byl a to dne 30. listopadu za 1.500 zlatých. Jakub Kneisl byl starším. Ten dům koupil Václav Pittaur barvíř.

str. 127 :

Léta 1426 byli Židé z Jihlavy skrze vévodu Alberta, jeho poručením, pryč vyhnáni. Jejich domy mezi křesťanské obyvatele rozdány byly a ostatní jejich odejmutý majetek chudému špitálu všechen darován.

(Traduje se, že někteří Židé se přestěhovali do Třeště - pozn. autora)

str. 149 :

Léta Páně 1790 vystavěl si Václav Liška pekař chalupu pod Novými Domky na Masopustově poli v Zažidech vedle hospody.

Léta Páně 1814 koupil pro sebe početný cech soukenický dům od Žida jmenem Izrael Mandl. On byl rodem z Prešpurku. Ten dům má čís. 108 a byl v něm

ukázka z Jabůrkovy kroniky - Státní okresní archiv Jihlava

zřízenn ramštum už v roce 1838. A pak roku toho 1838 musel počestný cech na jiném místě, u Batelovské cesty, na zeleném gruntě, stavěti na poli Jana Štumara. Stalo se za představených cechu --- Andres Sautor cechmistr, Jan Hutwaldt též cechmistr.

str. 150 :

Léta Páně 1795 jsou vystavěny dvě z gruntu nové chalupy pod Novodomskou ulicí u zadní studánky. Vystavěli je dva bratři, tu první pod čís. 300 Jakub Wiederlechner a tu druhou pod čís. 299 Jozef Wiederlechner.

Léta Páně 1800 vystavěl chalupu na Novodomské ulici u potoka podle louky Jan Bock, byl mistrem tesařským.

(Židovka Elisabeth Bock, vdova, pobývala ještě v r. 1843 na domě čp. 19 - pozn. autora)

str. 158 - 159 :

O KRÁDEŽI ROKU 1819.

Od toho roku a dne 28. května při té příhodě kolem ohně na horní stráni, jak zaznamenáno jest na listě 62f. Tehdy odhodlal se k první krádeži Andres Gutwald soukeník, syn dobrého vychování od ctných a vši cti zachovaných rodičů, jež velkým peněžitým podílem obdařen byl. A když o ten svůj podíl přišel, tak napotom v městě našem Třešti neustále všechno v noci se svou manželkou a s dětmi kradl. Nač přišel, všechno vzal. Také sukna a flanely z rámbů, plachty z vozů, peřiny, šatstvo, peníze, jídlo, z krámů řezníkům maso, též mnoho mázů vína z lochu Židovi Turnauerovi. Jisté vdově Marii Švarcové nad ránem 300 zlatých a svíce z truhly ukradl, perníkářovi med a mnoho jiného též vykradl. Přesto nebyli vyzrazení ani po osmnácti letech. To ještě dne 17. června 1837 naposledy v Nových Chalupách u Jana Langra soukeníka v čís. 214 mnoho vykradli, 1 míru hrachu, půl míry jáhlí a sukna za 45 zlatých, svíce, šatstvo a něco peněz. Na to ale tam zastížení nebyli, nýbrž až jedním měděným grošem prozrazení byli. Potom on při výsledku vše vyznal, kde a komu co byl ukradl. Následně pak dne 23. června do Jihlavy do kriminálu oba odvezeni byli. Ona byla dcera rodičů Jozefa Václavka postríhače. Tou dobou byl Ernst Tiebl vrchním, Jakob Kneisl primas a Karl Blumenfeld rychtářem.

On byl odsouzen dne 19. srpna 1838 a do Brna na Špilberk odvezen byl a ona potrestána kriminálem na pět a čtvrt roku a pak propuštěna.

DRUHÝ EXEMPLÁŘ JABŮRKOVY KRONIKY

str. 2. :

Léta Páně 1686 zůstávali křesťané mezi Židy promícháni, pak ale v tom roce, během čtrnácti dnů, byli vykázáni všichni do jedné ulice. Vinopalna byl dům kováře Jabůrka a ten za něj dostal jiný dům s čís. 116, což byla škola židovská. Za časů hospodáře Andreje Jabůrka kováře v roce 1788 tam byla normální škola pro první třídu a byla tam osmnáct let. Učitel Anton Kerchler učil i druhou třídu a to ve škole proti hornímu kostelu, na což si zavzpomínal Johann Tutler, který v Jabůrkově domě také učil. Farářem byl Kryštof Amler.

Před tím ohněm, tak jest, bylo městečko Třešť před mnoho léty velmi malé, pročež z Batelova mši svatou vždy druhou neděli kněz sloužiti sem přišel. V těch letech obývali křesťané byty mezi Židy a v domě čís. 116 býval Jabůrek kovář a byla tam i škola židovská. Za zámekem byla ohrazená obora pro zvěř. Bývalo tam mnoho daňků a kanců a byli tam i jeleni. Nad oborou byla panská ovčírna. Z té ovčírny jsou některé chalupy postavené. Nad rathauzem bývala věžička a tam byl zavěšen poplašný zvonek. A na domě čís. 20 byla také věžka, založená bývalým Pánem Vencelíkem, který v tom domě přebýval. A po mnohých letech Židé do jedné ulice všichni ve čtrnácti dnech se museli přestěhovati. Tak vinopalna byla domem Říhy Jabůrka. Též v tom domě u Andreje Jabůrka normální škola jednotřídní pro křesťanské žáky 32 let byla. Anton Kerchler byl učitelem a Johann Tutler, pocházející s Kamenice, byl výpomocníkem.

(Podle lánových rejstříků Jihlavského kraje z let 1671-1678 bydlelo v městečku Třešť ve dvou pustých domcích 8 Židů, podruhů, vypuzených z Vidně, kteří platili majiteli panství Ferdinandu Arnoštu z Herberštejna jistou činži a do držitelů lánů se nečítali. O pár let později byli vykázáni do ghetta, jehož velikost je dobře patrná na plánu separace židovských obyvatel Třeště vyhotoveného roku 1728. Tou dobou tady stálo asi 40 židovských domů včetně synagogy. - pozn. autora)

str. 3 :

O POKŘTĚNÍ ŽIDŮ.

Léta Páně 1810 dne 9. března, jeden židovský voják od bývalého faráře pokřtěn byl. Tomáš Stejskal - farář.

Léta pak 1828 dne 28. září, na den svatého Václava, jenž se v neděli světil, tak jistý vinopalník Lam s celou svojí rodinou, totiž ženou a třemi dospělými dětmi pokřtěni byli. Byl ale v Třešti vinopalníkem a také pivovar v pachtu držel. Dal potom sobě jméno Jan Lam.

Děkanem byl Anton Charvát, prvním kaplanem Franz Tomandl a druhým kaplanem Václav Divíšek.

malba Třešť z Jabůrkovy kroniky - Státní okresní archiv Jihlava

str. 9 :

Léta Páně 1836 dne 16. června ve čtvrtek o sedmé hodině večerní přijel do Třeště na vizitaci Pan biskup. V pátek měl mši svatou a potom bývalý farář Jan Paletček měl kázání. Pan biskup seděl na židli a poslouchal ho. Tento Pan biskup, František Antonín jmenovaný, přijel hned zrána do zámku a tam oblečen byl a pak s velkým procesím šel do farního kostela a s velebnou svátostí dal všem požehnání a po tom obřadu biřmoval. Navečer bylo opět požehnání v horním kostele a odtud hned zas vedlo se procesí do dolního kostela a také tam bylo požehnání. Z toho kostela se šlo do školy židovské a odtamtud, sedna do kočáru, odjel Pan biskup do Růžené. Toho času býval v Růžené farářem Franz Tomanl, rodem z Třeště.

str. 17 :

Léta Páně 1825. Tehdy poprvé se mašiny na kramplování a předení vlny v Třešti objevily a to nejdříve u Karla Prossingera, mistra soukenického, v jeho domě čís. 271. A potom napořád se stále více rozmáhaly.

Léta Páně 1828 dne 1. června byla v domě Karla Schumpetra prvně zřízena nová apatika. Prvním apatikářem byl Franc Pottinger z Brna.

str. 31 :

O HROMOBITÍ V TŘEŠTI.

Léta Páně 1828 dne 20. července mezi devátou a desátou hodinou večerní uhodil blesk do školy židovské a tam mnoho třísek na vazbě naštipal a ve střeše díry povyrážel. Však ale nic nezapálil. A také do domu čís. 177 u Jana Šumpetra zaletěl horním oknem okolo olova do světnice, kde kamna rozvrátil a odtud pryč do dolní síně vlétl a štráf roztlučené malty po sobě na stropě zanechal. Tu noc šestkrát uhodilo, ale nikde se nezapálilo.

str. 51 :

Léta Páně 1809 dne 15. července vznikla patálie od 6. pěšího regimentu znojemského a jednoho regimentu koňáků co do Třeště přimaštrovaly. Ti pěši se usadili v Korečníku za židovským krchovem a koňáci zase na louce pod vanovským mlýnem. Všechno vojsko do třetího dne odtáhlo.

str. 53 :

Léta Páně 1836 byl v Korečníku zgruntu vystavěný první zděný most. A také v tom roce Židé kus krchova přistavěli. Mistrem zednickým byl Václav Lukš. Andreas Pittaur byl primátorem a Ernest Tiebel vrchním.

(„V Korečníku“ je stále užívaný pomístní název, kde se nachází jak zmíněný židovský hřbitov, tak doposud sloužící kamenný most, po němž je vedena komunikace do Telče - pozn. autora.)

str. 55 :

Léta Páně 1790 dne 10. června po deváté hodině večerní vyšlehl oheň ze stodoly u čís. 100, kde pobýval Andrez Musil, mistr soukenický. Tak nakonec vyhořela celá ta horní strana a celá ulice v Zažidech. Kryštof Amler byl farářem a Meidl byl vrchním.

(Západní část židovského ghetta se nazývala Zažidy, později Zážidská ulice, v současnosti ulice Svatopluka Čecha - pozn. autora.)

str. 57 :

L. P. 1824

Nyní ta zpráva o tom velikém ohni v tom roce na podzim, což se událo dne 1. října, kdy se bouřilo v pátek o půl deváté hodině večerní. Tehdy vyšel oheň z dolní Selské ulice ze stodoly Pavla Tomana, co stála u domu čís. 36. A tehdy vyhořelo snad celé městečko mimo těch šestnácti svrchu zruinovaných, však ale dvou domů již vyhořelých, totiž čís. 17 a 18. Tak ti dva ubozí dvakrát v tom roce vyhořeli. I dolní kostel s věží, všechno uvnitř i zvenčí, jen ty dva zvony spadly a celé zůstaly. Školní dům čís. 127 u kostela stojící také hořeti počal, ale uchráněn byl. Leč nebylo více možné zachrániti, neboť ten den převelmi veliký vítr byl a ten oheň v okamžení na mnoha místech se objevil. Považme, že to k soudnému dni připodobněno býti mohlo. Také dvě osoby při tom ze světa přišly, totiž mistr sklenářský z čís. 119 u rathauzu bydlící a jistá židovská žena jménem Hanowerova. Ten sklenář udušen byl a ona na uhel spálena byla.

V tom roce byl přestupný rok a Popeleční středa byla dne 3. března a Štědrý den byl v pátek. Zima ale do 5. ledna nebyla, takže ti to ubozí napořád stavěli. Toho času měli tesaři denního platu 45 krejcarů, jenž vynášelo na stříbře 18 krejcarů nebo 6 grošů. Mistr tesařský byl Jan Bock a druhým mistrem tesařským byl Jakob Šenkýř z Jezdovic, který zemřel roku 1829 dne 14. ledna. A zednický mistrí byli tři, Jiřík Dolák a Lukš a Bárta Wejwodovi z Hodic.

str. 59 :

Léta P. 1834 dne 22. prosince mezi 9 a 10 hodinou ráno vyšel oheň z komína mezi Židy z domu pod No --- u Mendle Borka, však ale skrz komináře Jozefa Barzalína zase udušen byl tak, že nic nevyhořelo. Stalo se to v pondělí před Vánoce. Štědrý den byl ve středu. Rychtář Židovský byl Itzik Wiessenwaldt. Za vrchního Franc Poche, Andres Pittaur Primas.

str. 60 :

Roku 1858 3. máje vznikl oheň v noci u Žida Thierfelda na Synagoze a mimo Žida ještě vyhořeli J. Pěnička, kloboučník Seeman a Jakob Tomandl, kteří s těmi domky po ohni ---.

str. 69 :

Léta P. 1792 jest ten dům pod čís. 52 vedle Jozefa Schumpetra železníka od Jakuba Berknara, Židovi jménem Baroch prodaný, a on jej celý zgruntu tak nákladně postavit dal. Mistr zedník Jakob Lukš ze Salavic.

str. 70 :

Léta P. 1789 Laurenc Michka soused a soukeník prodal dům hned vedle šenku židovského čís. 51 Židovi Jozefu Uzakowi. A pak sobě z gruntu nový v Zažidech proti Hejbalce čís. 161 vystavěl.

str. 71 :

Léta P. 1814 jenž začali u Batelovské cesty chalupy stavět. Na poli gruntu držitele Petra Plumsslina, který zemřel roku 1828 dne 23. června - jméno těch domků jest Plumendorf.

str. 130 :

Léta P. 1838 dne 29. srpna utopil se Žid David Hesky u puchýrny v tom rybníčku.

str. 133 :

O choleře nemoci v roku 1832, která tak jako morová rána byla a také mnoho lidského pokolení sem tam vymřelo. Po smrti každý zčernal. Ve Třešti začala se ta nemoc dne 19. srpna a až do 26. října vymřelo lidu v počtu 67. Ráno byl zdravý a odpoledne již mrtvý. I také že v jednom dni neb jedné hodině muž i žena zemřeli. Mimo Židů. V Bukové začali mít dne 5. prosince 8 osob mrtvých. V jednom dnu najednou 6 osob. Pak v jedné hodině muž i žena najednou. A trvala ta nemoc tam až do 5. ledna. V počtu vymřelo jich v jednom měsíci 47 osob. Za času faráře Jana Palečka, dvou kaplanů Pátera France Tomandla a Jana Klimenta. Za vrchního France Pocheho.

Výběr zápisů o třeštských Židech a dění v ghettu je u konce. Škoda, že jednotlivé záznamy nelze doprovodit drobnými obrázky, jimiž je opatřil kronikář Jabůrek pro zdůraznění některých zvláště dramatických událostí mezi něž patřily požáry, mordy nebo epidemie. Nejzdařilejším akvarelem je bezesporu panorama Třeště z počátku první poloviny 19. století, kde při spodním okraji je dobře patrná rozrůstající se Židovská ulice.

prameny a reprodukce - SOkA Jihlava

17. 11. 2004

L. Vilímek

Vlastivědný sborník Třeště a okolí

*Vydal Muzejní spolek v Třešti
jako svou 1. publikaci v lednu 2005
s finanční podporou města Třešť.*

náklad: 700 kusů

*fotografie: archivy autorů a Muzea Vysočiny Jihlava pobočka Třešť
odpovědný redaktor: Helena Štumarová
grafická úprava: Jan Morkus ml.*

*2005 © Muzejní spolek v Třešti
e-mail: ms.trest@volny.cz*